

ŠOTORSKA KNJIŽNICA

AVGUST

VSEBINA

Štovilka 13

A. Tolstoj: KNEZ SEREBRJANI Str. 209

Urejuje: IVAN UČENIKOV

ISTRA

KOROTAN

TRST

GORICA

SREDNJI VZHOD

ZALOŽIL IN IZDAL JUGOSLOVANSKI ODBOR IZ ITALIJE

Aleksej A. Tolstoj

Knez Serebrjani

(5. NADALJEVANJE)

Žalostni, tožni glasovi so se izpremenili v vesele, toda to ni bila ruska otožnost niti ruska smelost. Tu se je izražala divja lepota kočujočega plemena, dirjanje konjskih čred in junaški spopadi in prehajanje narodov iz kraja v kraj ter hrepenenje po neznani prvotni domovini.

"Knez", je rekel Prsten, "bržkone imajo blizu svoj stan. Mislim, da se bodo za temle gričem videli tudi ognji. Dovoli, da grem in pogledam, kako in kaj; tega sem navajen, dosti sem imel opraviti z njimi na Volgi. Ti pa dovoli fantom, da si odpočijejo in se razgledajo."

"Hodi z Bogom", je rekel knez in Prsten je skočil s konja in zginil v temi.

Razbojniki so se uredili, pregledali orožje in sedli na tla, ne da bi zmedli bojni red. Globok molk je vladal v krdelu. Vsi so umeli važnost pričetega dejanja in potrebo brezpogojne pokorščine. Medtem so kakor prej zveneli glasovi čebuzge, mesec in zvezde so razsvetljevali polje, vse je bilo tiho in slovesno, le včasih je lahno dihanje vetra zavalovilo kovilje v srebrni progah.

Minila je kaka ura. Prsten se še ni vrnil. Knez je postajal že nestrpen, kar se je kake tri korake od njega dvignil človek iz trave. Nikita Romanovič je segel po sablji.

"Tiho, knez, jaz sem!" je rekel Prsten in se nasmehnil. "Prav tako sem se splazil k Tatarjem. Vse sem si ogledal. Sedaj poznam njihov stan tako kot svojega. Ako dovoliš, knez, vzamem deset fantov, preplašim konjsko čredo in prestrašim Tatarje, ti pa med tem časom, ako se ti zdi prav, udari nanje z dveh strani in z velikim krikom. Naj bom sam Tatar, če jih ne posekamo polovico. To govorim samo za začetek. Nočno delo se boji mojstra. Ko pa solnce izide, boš ti ukazoval, knez, mi bomo pa samo slušali!"

Serebrjani je poznal iznajdljivost in premetenost Prstena in ga je pustil delati po njegovi pameti.

"Fantje", je rekel Prsten razbojnikom, "malo smo se skregali, a kdor bo stare reči vlačil na dan, mu iztaknemo oči! Ali je med vami deset dobrovoljcev, ki bi hoteli iti z mano k stanu?"

"Izberi si, kogar hočeš", so odgovorili razbojniki, "vsi smo pripravljeni."

"Hvala vam, fantje! Ker pa ste me tako počastili, si izberem tele: stopi sem, Poddubni, in ti, Hlopko, in ti, Žolna, in ti, Lesnikov, in ti, Rešeto, in ti, Stepka, in Miška, in Šestoper, in ti, Nakovalo in Kobilica! Kam pa ti lezeš, Mitka? Tebe nisem imenoval, ti ostani tu s knezom, ti nisi za naše podjetje. Odložite sablje, fantje, z njimi se ne da lezti; saj imamo nože s sabo. Samo to Vam povem, fantje, poslušajte mojo besedo, brez mene niti koraka! Dobrovoljno greste, zato tudi storite, kar ukažem! Kdor ne bo slušal, ga ubijem!"

"Dobro, dobro", so rekli Prstenovi izvoljenci; "kakor ukažeš, tako naredimo. Če gremo na sveto delo, ne bomo delali neumnosti."

"Ali vidiš, knez, ta breg?" je nadaljeval ataman. "Ko prideš nanj boš videl njih ognje. A moj svet je ta, da počakate v bregu, dokler ne zaslišite mojega žvižga. Ko preplašim konje in vi začujete moj žvižg in krik, planite na pogane. Nikamor ne bodo mogli, konj ne bo več; na eni strani bomo mi, na drugi pa reka z močvirjem."

Knez je obljubil, da bo vse storil po Prstenovi odredbi.

Medtem je šel ataman z deseterico dobrovoljcev za glasom čebuzge in kmalu so izginili v travi. Človek bi bil mislil, da so se kar tam skrili; pozorno oko pa bi bilo opazilo gibanje trave, neodvisno od vetra in ne v njegovi smeri.

Čez pol ure so bili Prsten in njegovi tovariši že blizu tatarskih šotorov.

Ležeč v kovilju je Prsten dvignil glavo.

Petdeset korakov je pred njim gorel ogenj in razsvetljeval nekaj Baškirccev, sedečih okrog njega s podvitimi nogami. Eden je bil v pisani halji, drugi v ovčjem kožuhu, drugi spet v razcapanih kaftanih od velblodje kože. V zemljo zataknjena kopja so štrlela poleg njih v zrak in metala dolge sence prav do Prstena. Čreda nekoliko tisoč konj, ki so jo stražili Baškirci, se je pasla nedaleč v gosti trumi. Drugi ognji, kakih sto korakov stran od tam, so razsvetljevali neštevilne šotore iz klobučevine.

Baškirci niso dosti pazili na svojo čredo. Prišli so od Volge do Rjazani in niso nikjer naleteli na odpor. Vedeli so, da je naša vojska razpuščena in niso pričakovali sovražnika. Volkov so si mislili, pa se obranimo s čebuzgo in grlom. Štirje izmed njih so imeli gornje zobe uprte ob konce dolgih repinčevih piščali; nabrali so v široke prsi sape, kolikor se je dalo, in piskali, igrajoč s prsti, na vse pretege. Drugi so jim pomagali z grlom, in ogenj je razsvetljeval njih lica s štrlečimi kostmi, ki so bila vsa zaripla od napenjanja.

Nekaj minut se je Prsten veselil tega prizora, premišljuječ sam pri sebi: Ali naj takoj z nožem plane na Baškircce in jih, ne da bi jim pustil, da se zavedo, pokolje do zadnjega? Ali pa naj najprej razkropi konje, potem pa začne šele klati?

Oboje ga je mikalo. "Le poglej, kakšna čreda," je mislil zadrževaje sapo. "Ako jo pošteno preplašim, pomandra v diru vse njihove šotore. To bo taka zmešnjava, da ni svojih ne bodo poznali. Pa tudi tile vražji sinovi tako lepo sede, da se je težko odločiti. Glej no, kako ti jo režejo; na dva koraka bi se lahko priplazil do njih!"

In ataman se ni hotel odreči krvavi zabavi z Baškirci.

"Rešeto," je pošepetal tovarišu, ki se je bil poleg njega prihulil, "ali te nič ne praska po grlu? Ali boš znal zažvižgati?"

"Kaj bi ne?" je šepetaje odgovoril Rešeto.

"Jaz sem malo hripav."

"Potem pa zažvižgam. Čas je, kaj ne?"

"Čakaj, prezgodaj je. Splazi se kolikor mogoče blizu k čredi. Lezi, dokler te konji ne začutijo. Ko pa začno striči z ušesi, zakriči kar moreš strašno in jih podi naravnost proti šotorom."

Rešeto je pokimal in izginil v kovilju.

"Torej ,bratci," je šepnil Prsten drugim tovarišem, "lezite za mano proti poganom, ampak previdno. Njih je vseh skupaj dvajset, nas pa devet. Na vsakega izmed vas prideta po dva, jaz vzamem pa štiri nase. Ko začujete, da je Rešeto zažvižgal, zakričite vsi naenkrat, pa naravnost nadnje! Ali ste pripravljeni?"

"Pripravljeni!" so šepetaje odgovorili razbojniki.

Ataman je zadrževal sapo, se pripravi! in pričel vleči po tihem izza pasa svoj dolgi nož.

26. POBRATIMSTVO

Ko se je vse to godilo v tatarskem stanu, je Serebrjani pol vrste od tam nestrpno čakal dogovorjenega znamenja.

"Knez," mu je rekel Maksim, ki se ves čas ni odmaknil od njega, "ne bomo čakali dolgo, skoro se prične boj. Ko izide solnce, marsikoga izmed nas ne bo več med živimi, jaz pa bi te rad nekaj prosil..."

"Kaj pa, Maksim Grigorič?"

"Ni težka stvar, vendar ne vem, kako bi ti povedal, sram me je..."

"Govori, Maksim Grigorič, boš že."

"Vidiš, knez, povem ti vse po pravici. Odšel sem iz Slobode na skrivnem, proti očetovi volji, brez materine vednosti. Med opričniki kar nisem mogel več služiti; tako se mi je gabilo, da bi bil najrajši šel v vodo. Vidiš, bojar, jaz sem edini sin svojih staršev, brata nisem imel nikdar. Na praznik Marije Pomočnice sem izpolnil osemnajsto leto; ali mi verjameš, da doslej še nisem z nikomer v življenju izpregovoril prijazne besede. Med njimi sem živel sam zase, nobenega prijatelja nisem imel, vsi so mi tujci. Vsak izmed njih misli samo to, kako bo uničil drugega in prišel sam do časti. Dan za dnevom sama zaslišavanja in usmrtitve. Koliko ti ljudje tiče v cerkvi, ljudi pa ubijajo huje od razbojnikov. Da je le zanje dovolj denarja in posestev, pa naj propade zastran njih tudi vsa Rusija! Kakor je že car grozen, vendar tudi on včasih posluša resnico. Ko bi le kdo kedaj obrnil jezik in mu jo povedal! In vsi mu samo pritrujejo in se plazijo za povišanjem. Veruj mi, knez, ko sem zagledal tebe, sem se razveselil v srcu, kakor bi bil naletel na lastnega brata! Nisem še vedel, kdo si, pa si se mi že priljubil: tvoje oči ne gledajo tako kakor njihove in tudi tvoja beseda zveni drugače. Res, da je Godunov boljši od drugih, pa vendar ni to, kar si ti. Gledal sem te, ko si brez orožja stal medvedu na-proti; ko je Basmanov po zastrupljenju tistega bojarja tudi tebi prinesel

čaho z vinom; ko so te peljali na morišče in ko si danes govoril z razbojniki. Tako me je vleklo k tebi, da bi ti bil najrajše padel okrog vratu! Ne čudi se, knez, mojim nespametnim besedam," je pristavil Maksim in povesil oči. "Ne vsiljujem ti svojega prijateljstva, vem, kdo si ti in kdo sem jaz. Toda kaj pa naj počnem, če ne morem zadrževati besed; same mi silijo iz ust in srce ti samo sili nasproti!"

"Maksim Gigorič," je rekel Serebrjani in mu krepko stisnil roko. "Tudi ti si se meni priljubil kakor rodni brat!"

"Hvala, knez, hvala ti! Ko sva že pri tem, naj ti povem vse, kar mi leži na duši. Vidim, da me ne preziraš. Dovolj mi, knez, da se pred bitko po starem krščanskem običaju pobratim s tabo! To je vse, kar bi rad; ne zameri mi te želje, knez. Ko bi za trdno vedel, da nama je dano še dolgo časa živeti skupaj, bi te ne prosil tega. Pomislil bi, da se tebi ne spodobi, da bi te jaz imenoval brata; a sedaj..."

"Dosti, ne delaj greha, Maksim Grigorič!" mu je segel Serebrjani v besedo. "Zakaj bi ne bil moj brat? Vem, da je moj rod častnejši od tvojega, toda to je državna in razredna stvar. Tu pred Tatarji, sredi širnega polja, sva si pa enaka, Maksim Grigorič, in sploh sva si vedno enaka, kadarkoli stojiva pred Bogom, ne pred ljudmi! Pobrativa se, Maksim Grigorič!"

In knez je snel s sebe križec na vzorkovani zlati verižici in ga dal Maksimu. Tudi Maksim je snel z vratu križec od navadne medenine na svilenem traku, ga poljubil in se prekrizal.

"Vzemi ga, Nikita Romanič. Z njim me je blagoslovila mati, ko smo bili še revni ljudje in še nismo bili pri Ivanu Vasiljeviču v časti. Hrani ga, nadvse mi je drag!"

Nato sta se prekrizala še enkrat, zamenjala križca in se objela.

Maksim je vzplamtel.

"Sedaj si mi brat, Nikita Romanič!" je rekel veselo. "Naj se zgodi, kar se hoče, nič naju ne razloči. Kdor je tvoj prijatelj, je tudi moj; kdor je tvoj sovražnik, je tudi moj. Ljubil bom s tvojo ljubeznijo, se užigal s tvojim srdom, mislil s tvojo mislijo. Sedaj bom tudi veseleje umrl in živel manj bridko; vem za koga živim, za koga umrem!"

"Maksim," je rekel Serebrjani, globoko ganjen. "Bog ve, da sem tudi jaz iz vse duše postal tvoj brat. Ne ločim se od tebe do konca svojih dni!"

"Hvala, hvala, Nikita Romanič, da bi se ločila, na to niti misliti ni. Ako Bog da, da ostaneva živa, lepo preudariva in skupaj poiščeva, kaj bi mogla storiti za domovino, kako bi mogla služiti sveti Rusiji. Saj vendar ni mogoče, da je v Rusiji že vse propadlo in da bi ne bilo mogoče carju služiti drugače kakor pri opričnikih!"

Maksim je govoril z nenavadnim ognjem, naenkrat pa je umolknil in prijel Serebrjanega za roko.

V daljavi se je oglasil presunljiv žvižg. Zrak je zatrepetal, zemlja se je stresla. Zbegani kriki, nerazločno hrumenje je prihajalo od tatarskega taborišča in nekoliko konj je pridirjalo z vihravo grivo mimo Serebrjanega in Maksima.

"Čas je!" je rekel Serebrjani, se popel v sedlo in potegnil sabljo. "Stoj-

te, poslušajte mene, fantje, ne zbirajte se v gruče, ne razletavajte se, vsak naj bo na svojem mestu! Z Bogom, za mano!"

Razbojniki so planili pokonci.

"Čas je! Čas je!" se je razleglo po vseh vrstah. "Poslušajmo kneza!"

In vsa tolpa je udarila za Serebrjanim in se valila čez holm, ki jim je doslej zakrival sovražne ognje.

Tedaj jih je osupnil nov nepričakovan prizor.

Na desni od tatarskega tabora se je kakor kača vil po stepi ogenj in njegove nepravilne oblike so polagoma lezle narazen in se zlivale ter se plazile čedalje bliže k taboru.

"Prsten, ta pa zna!" so vzkriknili razbojniki. "Hej, to so naši! Glejte, zapalili so stepo in pustili ogenj po vetru, naravnost proti Basurmanom!"

Požar je rasel z neverjetno naglico; vsa stepa na desni strani tabora se je spremenila v ognjeno morje. Njegovi valovi so se hitro prijeli skrajnih kibitk in so ožarili tabor, ki je bil podoben vznemirjenemu mravljišču.

Tatarji, rešujoči se pred ognjem, so bežali v neredu razbojnikom nasproti.

"Nadnje, fantje!" je zagrmel Serebrjani. "Vrzite jih v vodo poženite jih v ogenj!"

Skupen krik je odgovoril knezu; razbojniki so planili na Tatarje, vnelo se je klanje.

Ko se je pokazalo solnce, je boj še trajal, toda polje je bilo posejano z ubitimi Tatarji.

Stiskani z ene strani od požara, z druge od Serebrjanovega krdela, se sovražniki niso mogli zavedeti in so se zagnali proti močvirnim bregovom rečice, kjer jih je mnogo potonilo. Drugi so poginili v ognju ali pa se zadušili v dimu. Preplašene črede konj so takoj od početka planile proti taboru; podirale so kibitke in napravile med Tatarji tako zmešnjavo, da so napadali drug drugega in se klali med sabo, misleč, da odbijajo sovražnika. Enemu oddelku se je posrečilo, prebiti se skozi ogenj; ta se je brez reda razkropil po stepi. Drugi oddelek, katerega je s trudom zbral sam širinski murza Šihmat, je preplaval rečico in se uredil na drugem bregu. Na tisoče strelce se je od tam usipavalo na zmagovalne Ruse. Razbojniki, ki niso imeli drugega kot rokoborno orožje, so ugledali strelajoče sovražnike, ki jih je branila močvirna rečica, ter niso vzdržali; nastala je zmešnjava.

Zaman se je Serebrjani s prošnjami in grožnjami trudil, da bi jih zadržal. Že so oddelki Tatarjev, kriti od strelce, pričeli plavati nazaj čez reko, preteč, da udarijo Serebrjanemu za hrbet, ko se je Prsten nenadoma pojavil poleg kneza. Njegovo rjavo obličje je gorelo, srajca je bila raztrgana, z noža je kanala kri.

"Stojte, prijatelji! Stojte, jasni sokoli!" je zakričal nad rabojniki. "Ali so vam oči oslepele? Ali ne vidite, da nam prihaja pomoč?"

In res, na drugem bregu se je premikal vojni oddelek v bojnem redu. Kopja in helebarde so se svetlikale v luči vzhajajočega sonca.

"To so spet Tatarji!" je rekel nekdo.

"Ti si sam Tatar!" je ugovarjal Prsten jezno. "Ali horda, tako kora-

ka? Ali si že kedaj slišal, da bi Tatarji šli peš? In tistega spredaj, na sivcu ne vidiš? Ali je to tatarsko orožje?"

"Pravoslavni gredo!" se je razleglo med razbojniki. "Stojte, bratje, pravoslavni nam gredo na pomoč!"

"Vidiš knez," je rekel Prsten. "Ta vražja zalega že ne strelja več tako na gosto. To pomenja, da so opazili, kako je s stvarjo. Ko se isti oddelek sprime z njimi, ti pokažem brod, prebredemo reko in jih prime-mo od strani."

Novi oddelek se je bližal bolj in bolj: že je bilo mogoče razločiti njihovo orožje in obleko, ki je bila skoro tako različna, kakor v krdelu razbojnikov. Vojnikom so se nad glavami majali cepci, štrlele so kose in lovske sulice. Bilo je videti, da so to v naglici oboroženi kmetje, samo sprednji so nosili enobarvne kaftane, v rokah pa so se jim svetile helebarde in kopja. Spredaj je jahalo kakih sto jezdecev, tudi ti so bili v enobarvnih kaftanih. Načelnik tega oddelka je bil postaven, mlad človek. Izpod lesketajočega se šlema so mu viseli dolgi rusi lasje. Spretno je sukal konja in konj, srebrnosive barve, se je sedaj vzpenjal, sedaj stopal, da ga je bilo lepo videti, z mirnim korakom in rezgetal sovražniku nasproti.

Toča strelj je sprejela poveljnika in oddelek.

Medtem je Nikita Romanovič s svojci prekoračil reko po brodu in se zasekal v tolpo sovražnikov, ki jo je isti čas z druge strani napadla na novo prišedša pomoč.

Eno uro je že kipel boj.

Serebrjani je za hip odjahal k rečici napojit konja in nategnit podprego. Maksim ga je opazil in pohitel k njemu.

"No, Nikita Romanič," je rekel veselo, "vidi se da sam Bog pomaga sveti Rusiji. Boš videl, da zmagamo!"

"Da!" je odgovoril Serebrjani, "zahvalimo tega bojarja, ki nam je prišel na pomoč. Le glej, kako seka na desno in levo. Kdo je neki? Zdi se mi, da sem ga nekje že videl."

"Kaj, Nikita Romanič, ali ga nisi spoznal?"

"Ali ga morda ti poznaš?"

"Kaj bi ga ne poznal, Bog z njim! Mnogo grehov mu bo odpuščenih na današnji dan. Saj ga tudi ti poznaš, Nikita Romanič, Fedka Basmanov je."

"Basmanov? Ta? To, da je on to?"

"On, on sam sebi ni več podoben. Včasih je - saj je človeka sram pomisliti - plesal v ženskem letniku kakor kaka deklina. Sedaj pa se je naveličal tega, kot kaže. Nabral je kmetov in dvorskih ljudi in napadel Tatarje. Menda se je tudi v njem oglasil ruski duh. In odkod je vzel tako moč, pomisli. Kako bi se tudi ne izpremenil tak dan," je nadaljeval Maksim z navdušenjem in oči so se mu iskrale od veselja. "Veruj mi, Nikita Romanič, da sam sebe ne poznam več. Ko sem odšel iz Slobode, se mi je ves čas zdelo, da ne bom več dolgo živel na svetu. Vleklo me je, da bi se pomeril s pogani, ne da bi jih pobijal - za to, sem si mislil, so drugi boljši od mene. - marveč zato, da bi položil glavo na tatarsko sabljo. Sedaj pa ne mislim več na to, sedaj bi rad živel! Ali slišiš, Nikita Romanič, kako žvrgole škrjančki na nebu, kadar veter odnese bojni hrup? Tako

veselo žvrgolenje je tudi v mojem srcu! Čutim tako silo in veselje, da bi se mi cel vek zdel kratek. In kaj sem premislil od takrat, ko se je zasvetila zarja! Postalo mi je tako jasno, tako razumljivo, koliko dobrega se še da storiti za domovino! Tebe car pomilosti; ni mogoče, da bi te ne pomilostil. Lahko, da te bo še vzljubil. Ti pa vzemi mene k sebi; naj s tabo mislim in delam, kakor Adašev s Silvestrom. Vse, vse to povem, kar imam v mislih, a sedaj z Bogom. Nikita Romanič čas je iti zopet nazaj; zdi se mi, da so Basmana obkrožili. Čeprav je slab človek, vendar ga moramo rešiti!"

Serebrjani je pogledal Maksima skoro z očetovskim pogledom.

"Pazi nase, Maksim," je rekel. "Ne sili brez potrebe v največje klanje. Poglej saj si že tako ves krvav!"

"To je gotovo sovražnikova kri," je odgovoril Maksim in veselo pogledal na srajco. Niti praske nisem še dobil; tvoj križ me je obvaroval!"

Ta hip je Tatar, ki je bil skrit v ločju, prilezel na breg, napel lok in izstrelil strelico v Maksima.

Zazvenel je togi tatarski lok, zapela je tetiva, zažvižgala strelica in zadela Maksima v bele prsi, zadela ga je strelica kaljena prav pod srce. Zamajal se je Maksim v sedlu, se ujel za konjsko grivo; ni hotel pasti junaški mladenič, a prišla je zanj ura, ki mu je bila zapisana ob rojstvu, in zvalil se je na sivo zemljo. Noga se mu je ujela v stremenu, da ga je konj odvedel za seboj po ravnem polju; in Maksim leti vznak ležeč, razpenjajoč bele roke in njegovi kodri pometajo sivo mater zemljo, za njim po polju pa teče krvavi sled.

Serebrjani je pozabil na bitko in Tatarje, ne vidi, kako Basmanov podi pogane, kako Prsten z razbojniki lovi bežeče, — vidi samo, kako konj po polju vleče njegovega pobratima. In skočil je v sedlo Serebrjani, zdiral za konjem, ga zgrabil za uzdo, skočil na tla in rešil Maksima iz stremena.

"Maksim! Maksim!" je rekel, pokleknil poleg njega in mu dvignil glavo. "Ali si živ, pobratim moj?" Odpri oči, odgovori mi!"

In Maksim je odprl motne oči in iztegnil k njemu roke.

"Z Bogom, pobratim moj! Ni nam bilo dano, da živiva skupaj. Stori sam, kar sva hotela storiti skupaj!"

"Maksim," je rekel Serebrjani in pritisnil ustnice na vroče čelo umirajočega. "Ali mi nimaš ničesar naročiti?"

"Izroči materi moji, zadnji pozdrav, reci ji, da sem se je spominjal, ko sem umiral..."

"Izročim ji ga, Maksim, izročim," je dogovoril Serebrjani, komaj zadržujoč solze.

"In križ," je nadaljeval Maksim, "ki ga imam na sebi, oddajnji... mojega pa nosi ti v spomin na svojega brata..."

"Brat moj," je rekel Serebrjani, "ali imaš še kaj na duši? Nimaš li kake ljubezni v srcu? Ne sramuj se, Maksim; kdo se ti še smili, razen matere?"

"Smili se mi moja domovina, smili se mi sveta Rusija! Nič manj je nisem ljubil nego mater, druge ljubezni pa nisem poznal!"

Maksim je zaprl oči. Lice mu je gorelo, dihal je hitreje.

Čez nekaj trenutkov je zopet pogledal Serebrjanega.

"Brat," je rekel. "Ko bi se mogel napiti vode, sveže vode!"

Rečica je bila blizu. Knez je vstal, zajel s šlemom vode in jo ponudil Maksimu.

"Sedaj mi je nekako odleglo," je rekel umirajoči. "Dvigni me, pomagaj mi, da se prekrizam."

Knez je dvignil Maksima. Ozrl se je naokrog z ugašajočim pogledom; ugledal je bežeče Tatarje in se nasmehnil.

"Saj sem rekel, Nikita Romanč, da je Bog z nami... Glej, kako so se razkropili!... Toda - črno se mi dela pred očmi... Oh, kako nerad umrjem sedaj..."

Kri mu je bruhnila iz ust. "Gospod sprejmi mojo dušo!" je izpregovoril Maksim in padel mrtev nazaj.

Pride v Slobodo nedobra vest, zahteti mati Maksimova, da ga ni več, ki bi se po smrti spominjal njene duše in ji zatisnil stare oči. V grenkih solzah ihti: nič ji ne povrne spet njenega otroka!

Pride v Slobodo nedobra vest, z zobmi zaškriplje Maljuta, plane k ujetim Tatarjem, naseka v ječah cele kupe glav in si napoji s krvjo žejno dušo: nič mu ne povrne spet njegovega otroka!

27. BASMANOV

Basmanovi ljudje in razbojniki so obkolili Serebrianega.

Tatarji so bili popolnoma premagani mnogo se jih je vdalo, drugi pa so zbežali. Maksimu so izkopali grob in ga častno pokopali. Medtem je ukazal Basmanov na bregu rečice razgrniti svoj perzijski šotor in njegov dvorni hišnik (dvorecki), eden izmed načelnikov oddelka, je naznanil Serebrjanemu, da se mu bojar klanja in ga prosi, naj ne odkloni povabila na vojni obed.

Basmanov je ležal že počesan in z dišavami poškropljen na svilenih blazinah in se ogledoval v zrcalu, katero je pred njim kleče držal mlad konjar. Vnanjost Basmanova je kazala čudno zmes lokavosti, oholosti, raznežene razuzdanosti in brezskrbne predrznosti; skozi to zmes pa je gledala nenrijaznost, katera ni nikdar zanustila opričnika vpricho pravega bojarja. Domišljevala je si, da ga Serebrjani mora prezirati, je takoj pomislil, kako bi se maščeval nad gostom, ako mu ta tako ali tako pokaže svoje preziranjje, čeprav ga bo moral gostoljubno sprejeti.

Ko je Serebrjani vstopil, ga je Basmanov sprejel z nagibom glave, ne da bi se ganil z mesta.

"Ali si ranjen, Fedor Aleksejič?" je vprašal Serebrjani prostodušno.

"Ne, nisem," je rekel Basmanov, smatrajoč te besede za posmeh, in se je odločil, da jih sprejme z nesramnostjo. "Ne, nisem ranjen, samo malo upehan sem, in kakor da bi mi obraz nekoliko zaorel. Kaj misliš, knez" je pristavil, gledaje še vedno v zrcalo in popravljajoč si biserne uhane, "Kaj misliš, ali ogorelost kmalu zgine?"

Serebrjani ni vedel, kaj bi odgovoril.

"Škoda," je nadaljeval Basmanov, "danes se ne bom več mogel skopati. Do doma imam kakih trideset vrst, a jutri, knez, če mi izkažeš milost,

te pogostim bolj kot sedaj; videl boš, kako se pri meni pleše kolo: sama izbrana dekleta in fantje - najstarejši nima niti dvajset let."

To govoreč je Basmanov močno pogrkoval.

"Hvala ti, bojar, mudi se mi v Slobodo," je odgovoril Serebrjani hladno.

"V Slobodo? Ali nisi ušel iz ječe?"

"Nisem ušel, Fedor Aleksejič, siloma so me odpeljali. Ker sem carju zastavil svojo besedo, bi sam ne bil ušel, sedaj pa se zopet izročim njegovi volji."

"Torej hočeš na vsak način na vislice? Prostemu prostost, rešene-mu raj! Jaz pa sam ne vem, ali bi se vrnil, ali ne."

"Zakaj pa ne, Fedor Aleksejič?"

"Zakaj?" je rekel Basmanov in postal nejevoljen, ali pa je hotel Serebrjanega samo navdati z zaupanjem. "Služiš carju po vsej pravici, žrtvu-ješ zanj dušo in telo, on pa ti posadi na glavo kakega Godunova, da sam ne veš, kdaj!"

"Saj te ima car menda rad!"

"Rad! Doslej me ni hotel povišati niti za okolničega. In kdo mu je bil bolj hlapec od mene. Ej, Godunov mu služi čisto drugače. Ta samo gleda, da bi zemski bojarji o njem ne mislili slabo. 'Hej, Boris, pojdi v mučilnico zaslišati bojarja!' - 'Grem, gosudar, samo da bi me ne ukanil. Jaz tega opravka nisem navajen; ukaži Grigoriju Lukjanoviču, naj gre z mano!' - Hej, Boris, tam za ono mizo zemski bojar malo pije, nesi mu vina, ali me razumeš?" - 'Razumem, gosudar, samo da meni ne bo zaupal; rajši pošlji Fedko Basmanova!' - Fedka se pa prav nič ne izgovarja, kamor ga pošljejo, tja gre. Ko bi car samo z očesom trenil, pa bi rodnega brata zastrupil, ne da bi vprašal, zakaj. Ali se spominjaš, kako sem ti prinesel k mizi čašo od Ivana Vasiljeviča? Mislim sem, da je vino zastrupljeno, bogme, da sem tako mislil!"

Serebrjani se je nasmejal.

"In kje," je nadaljeval Basmanov, izpodbujen še k večji drznosti, "kje pa dobiš zanj lepšega slugo od mene? Si li že videl take obrvi, kakor jih imam jaz? Ali te obrvi niso sobolje? In lasje? Primi jih knez, in potipaj; svila, prava svila!"

Neveščnost se je Serebrjanemu pokazala na obrazu. Basmanov je to opazil in nadaljeval, kakor bi hotel dražiti svojega gosta.

"In moje roke, poglej, knez, ali niso kakor dekleške? Samo nekaj žuljev sem dobil danes. To je že tako v moji naravi, da si v nobeni stvari ne prizanašam."

"Res si ne prizanašaš," je rekel Serebrjani, ki ni mogel več zadrževati svoje nejevolje. "Ako je vse res, kar govore o tebi..."

"A kaj pripovedujejo o meni?" mu je segel Basmanov v besedo in zvi-jačno stisnil oči.

"Saj je že tega dosti, kar sam pripoveduješ o sebi. Drugi pa pripovedu-jejo, da pred carjem plešeš, sam Bog nas varuj, v ženski obleki!"

Kri je šinila Basmanovu v lice, a poklical je na pomoč svojo običajno nesramnost.

"Kaj pa je zato," je rekel, z narejeno brezskrbnostjo, "če tudi res plešem?"

"Če je to res, oprosti," je rekel Serebrjani, "me je sram samo gledati te, kaj šele s tabo obedovati!"

"Aha!" je vzkriknil Basmanov in narejena brezskrbnost je izginila, oči so se mu zaiskrile, na pogrkovanje je pa sploh pozabil. "Aha!" sedaj si se pa le zarekel. Vem, kaj si mislite o meni! A jaz, vidiš, pljunem na vas vse!"

Serebrjani je dvignil obrvi in rokâ mu je segla po sabeljskemu ročaju. A spomnil se je, s kom govori, in je samo skomizgnil z ramani.

"Kaj boš prijemal za sabljo?" je nadaljeval Basmanov. "S tem me ne preplašiš. Če se jaz primem za sabljo, bova šele videla, kdo bo koga!"

"Z Bogom!" je rekel Serebrjani in dvignil šotorovo zaveso, da bi odšel.

"Čuj!" je kriknil Basmanov in ga prijel za kaftan. "Ko bi me kdo drugi tako pogledal, Bog mi je priča, da bi mu ne odpustil, a s tabo se ne bom prepiral: od vruga vrlo sekaš Tatarje!"

"Ti tudi," je dobrodušno rekel Serebrjani, ki je obstal pri vhodu in se spomnil, kako se je boril Basmanov. "Tudi ti jih nisi slabše od mene. Kaj pa ti je prišlo zopet na misel, pačiti se kakor baba?"

Basmanov obraz je postal zopet brezskrben.

"No, ne bodi hud, knez! Saj nisem bil vedno tak. A v Slobodi, saj sam veš, se človek nauči marsičesa."

"To je res greh, Fedor Aleksejič! Kadar sediš na konju s sabljo v roki, se človeku srce veseli, če te pogleda. Danes si pokazal svoj pogum, da te je bilo veselje pogledati. Zavrzi vendar svoje babje navade, ostrži si lase, kakor Bog velewa, pojdi se spokorit v Kijev ali v Solovke in se vrni v Moskvo kot kristjan!"

"Ne jezi se, ne jezi, Nikita Romanovič! Sedi sem, obeduj z menoj. Saj nisem tak pes; dosti jih je še hujših od mene. Vse pa tudi ni res, kar govore o meni; ne verjemi vsega, kar slišiš. Včasih iz nejevolje tudi sam sebe opravljam."

Serebrjani se je razveselil, da si je mogoče vedenje Basmanova razložiti na lepši način.

"Torej ni res," je naglo vprašal, "da si plesal v ženskem krilu?"

"Ali te pa boli tisto krilo! Ali ga oblačim iz lastne volje? Ali ne poznaš carja? Ali hočem biti morda svetnik? Saj se itak njemu na ljubo postim v Slobodi; niti ene rane maše še nisem zaspal; vsako sredo in petek se klanjam po stokrat do tal. Čudno, da si nisem še glave raz bil! Če bi moral ti po cele tedne hoditi v kuti, bi menda tudi ti za spremembo oblekel krilo!"

"Rajši bi šel na morišče!" je rekel Serebrjani.

"Ne vem, ne vem," je dejal Basmanov porogljivo, zlobno pogledal kneza in nadaljeval s hlinjeno zaupnostjo: "Ali misliš, Nikita Romanič, da mi je prijetno, če me po carski milosti ne imenujejo več Fedor, ampak Fedora? In če bi imel vsaj kak dobiček od tega! Dobíček ima samo on, jaz pa samo sramoto. Zadnjič grem po polju mimo Dragomilovske Slobode, kmetje pa s prsti kažejo name, nekdo iz tolpe pa čelo

zakriči: "Glejte, carska Fedora jaha!" Jaz planem nadnje, pa so se razbežali. Pridem k carju in mu pravim, češ, naj ne da Dragomilovcem, da bi se delali norca iz njegovega hlapca, ker me je eden izmed njih že imenoval Fedora. "Kdo ti je to rekel?" - "Če bi to vedel, bi te ne bil prišel nadlegovat; sam bi ga ubil." "No," je rekel nato, "vzemi si iz mojih skladišč štirideset soboljih kož za dušegrejko." - "Kaj pa mi bo dušegrejka? Saj še Godunova ne oblačiš v dušegrejko, ali sem jaz kaj slabši od njega?" - "Kaj pa ti naj dam, Fedja?" - "Povišaj me za okolničega, da se mi ljudje ne bodo rogali v obraz." "Ne," je rekel, "okolniči ne postaneš. Ti si moj šaljivec, Godunov pa je moj svetovalec; tebi dam zaklad, njemu čast. Ker pa so te Dragomilovci imenovali Fedoro, zato ukažem prepisati vso Dragomilovščino v mojo last!" - Pa sem ga imel, šaljivca! Od takrat, ko smo zapustili Moskvo, tudi šal ni bilo več. Vsi so se postili in molili Boga. Iz dolgega časa sem si izprosil, da smem na svoje posestvo, pa se mi je tudi tam priskutilo. Venomer ne moreš hoditi na lov na zajce in prepelice! Nehote sem se razveselil, ko se je raznesla vest o Tatarjih. Ampak pošteno smo jih pa naklestili, bogme, da pošteno! In tudi ujetnike priženemo v Moskvo! A kar pozabil sem na ujetnike. Ali streljaš z lokom, knez?"

"Zakaj?"

"Kar tako. Po obedu privežemo Tatarja sto korakov daleč; bomo videli, kdo ga prvi zadene v srce. Če ga ne v srce, potem to ne šteje. In če pogine, privežemo drugega."

Odkriti obraz Serebrjanega se je pomračil.

"Ne," je rekel, "zvezanih ljudi ne streljam."

"No, potem mu pa ukažemo, naj beži. Bomo videli, kdo ga prvi podre v begu."

"Tudi tega ne storim in tudi tebi ne dovolim. Tukaj, hvala Bogu, ni Aleksandrova Sloboda!"

"Ne dovoliš?" je kriknil Basmanov in oči so se mu iznova zaiskrile, a očividno se ni mislil prepirati s knezom, kajti naenkrat se je spremenil in mu rekel veselo: "Ej, knez! Ali ne vidiš, da se šalim s teboj? Tisto o krilu si tudi verjel! Že pol ure se šalim, ti pa vse, kar govorim, res verjameš. Meni so se slobodske navade bolj pristudile kor tebi. Morda misliš, da sem prijatelj z Grjaznim ali z Vjazemskim ali z Maljuto? Sam Kristus ve, da so mi kakor bel na očesu. Čuj me, knez," je nadaljeval priliznjeno, "veš kaj? Pusti, naj se jaz prvi vrnem v Slobodo, jaz ti pri carju izprosim odpusčenje, in ko boš zopet v milosti pri njem, stori ti meni uslugo. Ni ti treba drugega ko carju včasih kaj pošepetati, enkrat o Vjazemskem, drugič o Maljuti in o drugih, pa boš videl, če ne ostaneva sama v njegovi bližini. Jaz že vem, kaj mu je treba reči o kom, toda bolje je, da to sliši od druge strani. Naučim te, kaj govori, boš videl, da mi boš lahko hvaležen."

Čudno je bilo Serebrjanemu vpricho Basmanova. Hrabrost tega človeka in napol izraženo obžalovanje nesramnega življenja sta pridobivali Nikito Romanoviča zanj. Skoro bi si bil res mislil, da se je Basmanov poprej šalil, ali pa da je v nejevolji opravljal samega sebe, toda njegov

zadnji predlog, ki ga očitno ni stavil v šali, je vzbudil v Serebrjanemu prejšnji gnus.

"No," je rekel Basmanov in mu drzno pogledal v oči. "Vsak polovico carske milosti, prav? Zakaj molčiš, knez? Ali mi ne verjameš?"

"Fedor Aleksejič," je rekel Serebrjani, prizadevajoč si ublažiti svojo nejevoljo in biti kolikor mogoče vljuden napram gostitelju. "Fedor Aleksejič, to kar ti nameravaš, je... kako bi rekel - to je vendar..."

"Kaj?" je vprašal Basmanov.

"To je ostudno!" je rekel Serebrjani in mislil, da je olepšal besedo, ko je omilil glas.

"Ostudno!" je ponovil Basmanov, premagujoč jezo in skrivajoč io za videzum začudenja. "Ali si pozabil, o kom sem ti govoril? Ali si na strani Vjazemskega in Maljute?"

"Strela božja naj udari njiju in vso opričnino!" je rekel Serebrjani. "Samo, da mi car dovoli govoriti, mu vpricho njih odkrito povem vse, kar si mislim in vem o njih, šepetal mu pa ne bom o nikomur, najmanj pa s tvojimi besedami, Fedor Aleksejič!"

Strupen pogled je šinil Basmanovu izpod trepalnic.

"Torej nočeš, da bi delila med sabo carsko milost?"

"Ne," je odgovoril Serebrjani.

Basmanov je povesil glavo, jo prijel z obema rokama in se pričel gugati z ene strani na drugo.

"Oh, sirota sem, sirota!" je rekel s pojočim glasom, kakor da bi jokal. "Uboga sirota sem. Odkar me car več ne mara, vsak samo gleda, kako bi me žalil! Nihče nima prijazne besede zame, nihče se mi ne laska, vsi samo pljujejo name! O, moje življenje, moje žalostno življenje! Pristudilo si se mi, pasje življenje! Pas privežem na tram in v zanko vtaknem nesrečno glavo!"

Serebrjani je strme gledal Basmanova, ki je javkal in tožil kakor ženske za pogrebom in le včasih na skrivaj izpod čela naglo pogledal kneza, kakor bi hotel ugeniti njegovo razpoloženje.

"Fej!" je rekel nazadnje Serebrjani in je že hotel oditi, toda Basmanov ga je zopet zgrabil za kaftan.

"Hej, pevci!" je zakričal.

Vstopilo je nekaj ljudi, ki so očitno čakali zunaj. Zastavili so Serebrjanemu izhod.

"Bratci," je pričel Basmanov s prejšnjim jokavim glasom. "Zapijte mi pesmico, najbolj žalostno, ki jo poznate, zapojte, da se moja duša razžalosti, da se raztrga in loči od telesa!"

Pevci so zategnili dolgo žalostno, pogrebni podobno pesem ob kateri se je Basmanov gugal z ene strani na drugo in govoril:

"Bolj počasi, bolj zategnjeno! Še bolj zategnjeno, prijatelji! Opevajte svojega bojaria, opevajte! Tako! Tako je prav! Kaj da duša še noče iz telesa? Ali še ni prišel njen čas? Ali mi je usojeno, da se bom še dalje potikal po svetu? Če pa mi je usojeno, potem se pač moram potikati. Če mi je rečeno živeti, potem moram živeti!... Zapojte poskočno!" je nenadoma vzkliknil brez slehernega prehoda in pevci, navajeni takih izprembe, so pričeli peti poskočno.

"Bolj živahno!" je kričal Basmanov, zgrabil dve srebrni kupi in pričel tolči z eno ob drugo. "Bolj živahno, sokoli! Še bolj, vražja deca! Vam že pokažem, razbojniki!"

Ves značaj Basmanova se je izpremenil. Nič ženskega ni ostalo več na njegovem licu. Srebrjani je spoznal v njem junaka, ki se je zjutraj zaganjal v sredino klanja in ki je gnal pred sabo tolpe Tatarjev.

"Tako je lepše!" je rekel knez in z odobravanjem pokimal.

Basmanov ga je veselo pogledal.

"In zopet si mi verjel, knez! Mislil si, da sem res zahtel! Ej, Nikita Romanič, lahko te je zmotiti! No, sedaj pa piva na najino znanje! Če bova skupaj živela, boš videl, da nisem tak, kakor si mislil!"

Brezskrbno pirovanje in noro veselje je učinkovalo na Srebrjanega. Sprejel je čašo iz roke Basmanova.

"Kdo bi te razumel, Fedor Aleksejič? Takega človeka še nisem videl. Morda si res boljši, kakor se zdiš. Ne vem, kaj naj si mislim o tebi, a Bog naju je združil na bojnem polju, zato: na tvoje zdravje!"

"Tako, knez! Tako, duša moja! Bog ve, da te ljubim! Še eno čašo na pogin vseh Tatarjev, kar jih je ostalo v Rusiji!"

Srebrjani je nekaj prenesel, kar se tiče vina, a po drugi kupi so se mu pričele misli mešati. Ali je bila pijača močnejša od navadne, ali pa ji je Basmanov kaj primešal, toda knezu se je pričelo vrteti v glavi. Zvrtelo se mu je in Nikita Romanič ni videl ničesar več. Slišal je samo še divjo pesem z žvižganjem in topotanjem ter glas Basmanova.

Živahneje, deca! Ali v sanjah požete? Koga pa pokopavate, vragovi!"

Ko se je Srebrjani zavedel, je petje še trajalo, on pa ni več stal, temveč je napol sedel, napol ležal na perzijskih preprogah. Basmanov si je s pomočjo konjarja prizadeval, obleči mu žensko krilo.

"Obleci plašč, bojar," je rekel. "Zunaj postaja vlažno!"

Pevci so končali pesem in se oddihovali.

Srebrjanemu so bile oči še meglene, misli se mu niso še popolnoma razjasnile in hotel je že obleči krilo, misleč, da je njegov plašč, ko se je naenkrat sredi nastale tišine oglasilo zategnjeno tuljenje.

"Kaj pa je to?" je vprašal Basmanov nejevoljen.

"Na gomili Skuratova tuli pes!" je odgovoril konjar, ki je pogledal iz šotora.

"Daj mi lok in strelo! Naučim ga tuliti, ko se midva z gostom veseliva!"

Ob imenu Skuratova pa se je Srebrjani popolnoma iztreznil.

"Stoj, Fedor Aleksejič," je rekel vstajaje. "To je Maksimov Bujan; ne dotakni se ga! Kliče me h grobu mojega pobratima. Predolgo sem se veselil s teboj. Oprosti, na pot moram!"

"Plašč si obleci poprej, knez!"

"Ni šivan zame," je rekel Srebrjani, spoznavši žensko krilo, ki mu ga je hotel obleči Basmanov. "Nosi ga sam, kakor si ga nosil doslej!"

Ne da bi čakal odgovora, je pljunil in odšel iz šotora.

Za njim se je usulo preklinjanje, roganje in bogokletje Basmanova. Knez pa se ni zmenil zato, temveč je šel k Maksimovemu grobu, se pok-

lonil pobratimu in se, spremljan od Bujana, pridružil razbojnikom, ki so bili pod poveljstvom Prstena že legli k počitku okrog kadečih se ognjev.

28. LOČITEV

Komaj se je začelo svitati, je že Prsten spravil svojo tolpo na noge. "Otroci!" je rekel razbojnikom, ko so se bili zbrali okrog njega in Serebrjanega. "Prišel je zame čas, da se ločim od vas. Ostanite zdravi, deca! Grem zopet na Volgo. Ne imejte me v slabem spominu, če sem bil kedaj trd z vami."

In Prsten se je do pasa priklonil razbojnikom.

"Ataman!" je kriknila tolpa z enim glasom. "Ne zapusti nas! Kam naj gremo brez tebe?"

"Pojdite s knezom, deca. Z vašim včerajšnjim delom ste si zaslužili odpuščenje za svojo krivdo. Sedaj zopet lahko postanete, kar ste bili prej; in knez vas ne zapusti."

"Dobri junaki," je rekel Serebrjani. "Carju sem zastavil besedo, da ne pobegam pred njegovo sodbo. To veste, da nisem ušel iz ječe iz lastne volje. Sedaj moram biti mož-beseda in carju izročiti svojo glavo. Ali hočete iti z mano?"

"Ali nam odpusti?" so vprašali razbojniki.

"To je v božji volji; nočem vas varati. Mogoče vam odpusti, mogoče pa, da tudi ne. Premislite in se pogovorite med sabo, potem pa mi povejte, kdo pojde in kdo ostane."

Razbojniki so se spogledali, stopili v stran in se začeli polglasno posvetovati. Čez nekaj časa so se vrnili k Serebrjanemu.

"Gremo s tabo, ako gre tudi ataman!"

"Ne, deca," je rekel Prsten, "mene ne vabite. Tudi, ako ne greste s knezom, pojdemo vsak na svojo stran. Dovolj dolgo sem se mudil tukaj, vrniti se moram domov. Sicer pa smo se tudi nekoliko sprli, in pretrgano vrv veži, kakor hočeš, vozle le ostane. Pojdite s knezom, deca, ali pa si izberite drugega atamana. Bolje pa je, ako poslušate moj svet: pojdite s knezom. Ne verjamem, da bi za to vaše junaštvo car ne odpustil njemu in vam."

Razbojniki so se zopet pogovorili med seboj, se po kratkem posvetovanju razdelili na dva dela. Večji del je prestopil k Serebrjanemu.

"Pelji nas!" so rekli. "Naj se zgodi nam, kar se bo tebi."

"Kaj pa bo z drugimi?" je vprašal Serebrjani.

"Drugi so zbrali Hlopka za atamana. - mi nočemo z njim."

"Tam so ostali vsi slabši," je pošepetal Prsten knezu. "Oni se tudi niso borili včeraj kot ti."

"A ti," je rekel Serebrjani, "nikakor ne greš z mano?"

"Ne, knez, jaz nisem tak kot drugi. Meni bi car ne odpustil: moja krivda je drugačna. In še to moram priznati, da se mi je že stožilo po

Jermaku Timofejiču; koliko let ga nisem videl. Oprosti, knez, ohrani me v dobrem spominu!"

Serebrjani mu je stisnil roko in ga krepko objel.

"Z Bogom ataman," je rekel. "Žal mi je zate, žal, da greš na Volgo. Ne bi se smel baviti s takimi stvarmi."

"Kdo ve, knez," je odgovoril Prsten in njegov resen pogled je dobil čuden izraz. "Bog je usmiljen, morda ne ostanem za vedno to, kar sem."

Razbojniki so se pričeli pripravljati na odhod.

Ko je sonce izšlo, ni bilo na bregu rečice nič več videti niti šotora niti ljudi Basmanova. Fedor Aleksejič se je bil odpravil že ponoči, da bi prvi prinesel carju vest o dobljeni zmagi.

Poslavljaajoč se od tovarišev, je Prsten ugledal pored sebe Mitko.

"Z Bogom tudi ti, zijalo," mu je rekel veselo. "Odslužil si včeraj carju za štiri druge, ne odreče ti svoje milosti."

Mitka pa se je praskal po tilniku, kakor da bi ga ne razumel.

"No, kaj je?" je vprašal Prsten.

"Nič!" je leno odgovoril Mitka ter se z eno roko praskal po tilniku, z drugo pa po križu.

"No, če nič, pa nič!" - In Prsten je že odhajal, ko je Mitka zbral svoje misli in rekel zategnjeno:

"Ataman, a, ataman!"

"Kaj je?"

"Jaz ne grem v Slobodo!"

"Kam pa pojdeš?"

"No, s tabo!"

"Z mano ne moreš; jaz grem na Volgo."

"No, grem pa še jaz na Volgo."

"Zakaj pa nočeš s knezom?"

Mitka je postavil eno nogo naprej in se kakor v zadregi zagledal na svoj čevlji iz ličja.

"Ali se bojiš opričnikov?" je vprašal Prsten posmehljivo.

Mitka si je pričel sedaj praskati tilnik, sedaj boke in zopet križ, odgovoril pa ni nič.

"Ali jih nisi dosti videl?" je nadaljeval Prsten. "Ali misliš, da te bodo požrli?"

"Nevesto so mi vzeli!" je rekel Mitka nejevoljen.

Prsten se je zasmejal.

"Glej ga no, kako je maščevalen! Noče z njima kruha jesti in soli. Pa pojdi s Hlopkom!"

"Nočem!" je rekel Mitka odločno. "S tabo hočem na Volgo!"

"Ampak jaz ne grem naravnost na Volgo."

"No, pa še jaz ne pojdem naravnost!"

"Kam pa pojdeš?"

"Kamor ti, tja pa še jaz!"

"Ej, ti si kakor klop! Vedi torej, da moram najprej v Slobodo."

"Zakaj?" je vprašal Mitka in debelo pogledal atamana.

"Zakaj, zakaj?" je ponovil Prsten, ki ga je že začela zapuščati potrebnost. "Zato, ker sem tam lansko leto orehe grizel, pa sem lupine pozabil."

Mitka ga je pogledal z začudenjem, a se je takoj posmejal in raztegnil usta prav do ušes. Od oči preko senc so se mu nabrale žarkom podobne gube in obraz mu je kazal prekanjen izraz, kakor bi hotel reči: mene, bratec, ne ukaniš tako lahko; prav dobro vem, da v Slobodo ne pojdeš po orehove lupine, ampak čisto po kaj drugega!

Sicer pa tega ni rekel, ampak je samo ponavljal smeje se:

"No, grem pa še jaz!"

"Kaj naj počnem z njim?" je rekel Prsten in skomizgnil z rameni. "Vse kaže, da se ga ni mogoče znebiti. Naj bo, pojdi z mano, budalo, samo ne očitaj mi potem, če te obesijo!"

"Če me prav obesijo!" je odgovoril Mitka malomarno.

"Dobro, fante. Rad te imam zato. Hitro se poslovim od tovarišev, potem pa na pot!"

Zaspani obraz Mitka ni prav nič oživel. Toda takoj je pričel okorno stopati k tovarišem ter vsakega, ali je hotel ali ne, cmoknil po trikrat; tega dobrovoljno, drugega siloma, tega je zagrabil za pleča, drugega za glavo.

"Ataman," je rekel Serebrjani, "torej gremo isto pot?"

"Ne, bojar. Kjer pojdem jaz, ti ne moreš. Jaz bom v Slobodi prej nego ti, in ako se utegneva srečati, ne poznaj me. Sicer pa se ne srečava; preden prideš ti, bom jaz že proč. Samo nekaj malega imam opraviti tam!"

Serebrjani je domneval, da ima Prsten kaj skritega ali zakopanega v okolici Slobode, in ga je pustil v miru.

Kmalu sta odšla dva oddelka na dve razni strani. Večji oddelek je šel s Serebrjanom za reko po zeleni livadi, ki je bila še pokrita s sledovi včerajšnje bitke, za njim pa se je vlekel Bujan, s povešeno glavo in repom. Večkrat je pritekel k Serebrjanemu, žalostno zacvilil in se nato obrnil proti sveže nasutemu grobu, dokler ga ni njegovim pogledom zakrilo visoko trstje.

Drugi manjši oddelek je šel za Hlopkom.

Prsten je odšel na tretjo stran, za njim pa je stopal Mitka počasi in gugajoč se z ene na drugo.

Osamela je široka stepa, na njej je nastala prejšnja tišina, kakor da bi je prejšnja noč ne bilo razburjalo vojno vrvenje. Le tam in tam so se pasli razkropljeni tatarski konji, po pogorišču pa je ležalo orožje. Ob cvetočem bregu rečice so kakor prej žvrgoleli škrjanci na sinjem nebu, gostoleč od trsta do trsta, ali pa so prepevajoč sedali na pernate strelice, ki so se zarile v zemljo med bitko in so sedaj štrlele iz zelene livade

med bujnimi cvetkami kakor da bi tudi one bile cveti in bi rastle tam že Bog ve kako dolgo.

29. IZ OČI V OČI

Teden dni po porazu Tatarjev je car v svoji spalnici sprejel Basmanova, ki se je pravkar vrnil iz Rjazani. Car je že vedel o podrobnostih bitke, Basmanov pa je mislil, da mu bo prvi poročal o njej. Upal je, da bo sebi pripisal vso čast zmage, in računal s tem, da mu poročilo pridobi nazaj prejšnjo carjevo milost.

Ivan Vasiljevič ga je med prebiranjem rožnega venca pozorno poslušal in povesil svoj pogled na demantni prstan, s katerim je bil okrašen njegov kazalec. Ko pa je Basmanov končal svoje pripovedovanje, je stresel z rokami in rekel s samoljubnim izrazom: "Kaj, gosudar, ali se nismo res potrudili za tvojo milost?" - takrat je Ivan dvignil pogled in se nasmejal.

"Nismo si prizanašali, "je nadaljeval Basmanov prilizljivo, "zato pa tudi ti, gosudar, blagovoli nagraditi svojega slugo."

"A kaj bi hotel od mene?" je vprašal Ivan z narejeno dobrodušnostjo.

"Povisaj me svaj za okoličnega, da mi ljudje ne bodo delali očitkov."

Ivan ga je pazno pogledal.

"S čim pa naj tedaj nagradim Srebrjanega?" je vprašal nepričakovano.

"Njega, ki je zapadel tvoji nemilosti?" je vprašal Basmanov, skrivaje svojo osuplost pod lastno mu nesramnostjo. "S čim drugim kakor z vislicami? Saj je vendar ušel iz ječe in bi mi bil kmalu vse pokvaril s svojo tolpo. Ko bi ne bil preplašil Tatarjev, bi jih bili mi lahko vse zajeli kakor prepelice."

"To se ti najbrže le zdi. Jaz pa mislim da bi te Tatarji z jermeni privezali k sedlu kakor ta krat, ali se spominjaš? Saj bi se ti ne zgodilo prvič, tebi je to že poznana stvar!"

"Poznana stvar mi je zate trpeti," je nadaljeval Basmanov predrzno, "neznana pa, da bi kedaj hvalo slišal. Ne vem, ali ti Godunov, Maljuta in Vjazemski služijo tako kot jaz, pa ne štediš z nagradami zanje."

To je res, da mi ne služijo tako kot ti. Kdo od njih bi se mogel meriti s tabo v plesu?"

"Nada moja, gosudar," je odgovoril Basmanov, ki ga je zapuščalo potrpljenje, "ako ti nisem ljub, odpusti me popolnoma."

Basmanov je upal, da ga bo Ivan zadrževal, a njegovega odsotnost od Slobode, namesto da bi bila oživila Ivanovo ljubezen do njega, jo je še bolj ohladila. Odvabil se ga je in drugi njegovi ljubljenci, posebno Maljuta do dna srca užaljen od nadutosti Basmanova, so porabili ta čas, da so obrnili od njega Ivanovo srce.

Načrt Basmanova je izpodletel. Bilo je videti, da se car zabavlja z njegovo nejevoljo.

Kaj pa hočem," je rekel z narejeno žalostjo, "da se mi bo siroti zapuščeni tožilo po tebi in dasi bodo državni opravki res zastajali, bom že

gledal, da se kako pretolčem s svojim slabim razumom. Hodi, Fedja, kamor te je volja! Ne zadržujem te s silo."

Basmanov ni mogel dalje skrivati svoje jeze. Razvajan razmerja do Ivana, ji je dal popolno prostost.

"Hvala ti, gosudar," je rekel, "hvala ti za gostoljubnosti Hvala ti, da izganjaš svojega slugo kakor ničvrednega psa! Po vsej Rusiji," je pristavil neprevidno, "se bom bahal s tvojo ljubeznijo! Naj ti služijo še drugi, kakor ti je služila Fedora! Mnogo grehov sem si nakopal na dušo v tvoji službi, samo enega ne - čarodejstva si nisem nakopal!"

Ivan Vasiljevič se je ves čas smehljaj, pri zadnjih besedah pa se je njegov obraz izpremenil.

"Čarodejstva?" je vprašal s čudenjem, ki se je pripravljalo, da se izprevrže v jezo. "Kdo pa tukaj uganja čarodejstva?"

"Tvoj Vjazemski že!" je odgovoril Basmanov, ne da bi povetil oči pred carjevim pogledom. - "Da," je nadaljeval, ne da bi ga bil zmotil grozni izraz Ivana, "očividno, da samo tebi ni znano, da takrat, kadar biva v Moskvi, ponoči jezdi v gozd k mlinu čarat. In zakaj drugega naj bi čaral kakor za to, da bi ugonobil tvojo carsko milost!"

"Odkod pa to veš?" je vprašal car, gledajoč Basmanova z vprašujočim pogledom.

Sedaj se je Basmanov nekoliko prestrašil.

"To sem, gosudar, šele včeraj slišal od njegovih hlapcev," je rekel naglo. "Ko bi bil to slišal poprej, bi bil že takrat javil tvoji milosti."

Car se je zamislil.

"Idi," je rekel po kratkem molčanju; "to stvar preiščem. Iz Slobode pa ne hodi prej, dokler ti ne ukažem!"

Basmanov je odšel zadovoljen, da se mu je posrečilo v carjevem sumnem srcu vzbuditi sumnjo o enem izmed svojih nasprotnikov. Bil pa je silno vznemirjen zaradi gosudarjeve hladnosti.

Kmalu nato se je car podal iz spalnice v sprejemno dvorano, sedel v naslanjač, ter obdan z opričniki, pričel po vrsti poslušati zemske bojarje, ki so prišli iz Moskve in iz drugih mest s svojimi poročili. Ko je bil vsakemu dal svojo povelja in se z mnogimi podrobno pogovoril o državnih potrebah, o odnošajih s tujimi državami in o načinu kako preprečiti nadaljnje vpade Tatarjev, je vprašal Ivan, ali želi še kdo biti sprejet.

"Bojar Družina Andrejevič Morozov," je odgovoril eden izmed stolnikov, "se klanja tvoji carski milosti in prosi, da bi ga pustil pred svoje jasne oči."

"Morozov?" je rekel Ivan. "Ali ni zgorel ob požaru? Stari pes še živi? Toda naj bo! Vzel sem z njega izobčenje, naj vstopi!"

Stolnik je šel ven. Kmalu nato se je razdelila tolpa carjevih dvornikov in Družina Andrejevič, podpiran od dveh znancev, je stopil k carju in se spustil pred njim na kolena.

Vseh pozornost se je obrnila na starega bojarja.

Njegov obraz je bil bled, životnost se je precej zmanjšala, na čelu mu je bila videti brazgotina od sablje Vjazemskega. Upadle oči pa so kazale

prejšnjo silo volje in na stisnjenih obrvih je lezal kakor prej izraz neuklonljive trdovratnosti.

V nasprotju z dvorskim običajem je bil oblečen v žalno obleko.

Ivan je gledal Morozova, ne da bi izpregovoril besedico. Kdor bi znal čitati iz carjevega pogleda, bi čital v njem skrito sovraštvo in zadovoljnost, da vidi svojega sovražnika ponižanega. Površnemu opazovalcu pa bi se Ivanov izraz zdel blagohoten.

"Družina Andrejevič," je rekel resno, a prijazno, "vzel sem s tebe izobčenje. Zakaj nosiš žalno obleko?"

"Gosudar", je odgovoril Morozov še vedno kleče, "ne spodobi se, da bi se oblačil v brokat, komur so tvoji opričniki požgali dom in mu nasilno odpeljali ženo. Gosudar," je nadaljeval s trdim glasom, "globoko se ti klanjam in tožim tvojega oprodo Afonko Vjazemskega zaradi razžalenja!"

"Vstani," je rekel car, "in povej mi vse po vrsti. Ako te je razžalil kdo izmed mojih ljudi, mu ne odpustim, čeprav je moj najbližnji!"

"Gosudar," je nadaljeval Morozov, ne da bi vstal, "ukaži poklicati Afonko. Naj vpričo mene odgovarja tvoji milosti!"

"Res," je rekel car po kratkem premišljevanju, "tvoja prošnja je pametna. Obdolženec mora vedeti, kaj govori tozitelj. Pokličite Vjazemskega. A vidva," je nadaljeval in se obrnil k znancema, ki sta spoštljivo stopila nazaj, "dvignita svojega bojarja in ga posadita na klop. Naj počaka obdolženca."

Od napada na hišo Morozova je prešlo več kot dva meseca. Vjazemski je že ozdravel od ran. Živel je v Slobodi kakor prej, ker pa ničesar ni vedel o usodi Helene, katere ni mogel najti nihče od negovih odposlancev, je bil še otožnejši nego prej. Redkokdaj se je pokazal na dvoru, izgovarjajoč se s slabostjo, ni se udeleževal pirovanj in mnogim se je zdelo, da se v njegovem vedenju kaže zmešanost. Ivanu ni bilo všeč, da se je ogibal skupnih molitev in skupnega veselja; ker pa je vedel o neuspelem ugrabljenju bojarke, je pripisoval vedenje Vjazemskega ljubezenskim mukam in mu prizanašal. Šele po razgovoru z Basmanovim se mu je jelo zdeti to vedenje nejasno.

Tožba Morozova mu je bila ugodna prilika, da zve marsikaj, ako postavi drugega proti drugemu pred oči, zato je Morozova sprejel bolje, nego so pričakovali dvorjani.

Kmalu se je pojavil Vjazemski. Tudi njegova vnanost se je znatno spremenila. Kakor da se je postaral za nekaj let, črte na obrazu so mu postale ostrejše in zdelo se je, kakor da bi se bilo njegovo življenje osredotočilo v njegovih ognjenih in nemirnih očeh.

"Pojdi sem, Afonja," je rekel car, "Tudi ti pojdi sem, Družina. Govori, kako prošnjo imaš. Govori naravnost, povej vse, kako je bilo!"

Družina Andrejevič se je približal carju. Stoječ poleg Vjazemskega, ga ni smatral vrednega pogleda ter je na drobno razložil vse okoliščine napada.

"Ali je bilo tako?" je vprašal car in se obrnil k Vjazemskemu.

"Bilo je," je odgovoril Vjazemski, čudeč se vprašanju Ivana, kateremu je bilo že dolgo vse znano.

Obraz Ivana Vasiljeviča se je pomračil.

"Kako si se drznil kaj takega?" je rekel in uprl v Vjazemskega strogi pogled. "Ali sem dovolil svojim opričnikom ropati?"

"Ti veš, gosudar," je odgovoril Vjazemski še bolj začuden, "da dom ni bil oropan na moj ukaz. Da pa sem ugrabil bojarko, to si mi dovolil ti sam!"

"Jaz sem ti dovolil?" je rekel car, počasi izgovarjajoč vsako besedo. "Kdaj sem ti to dovolil?"

Sedaj je izprevidel Vjazemski, da se je hotel zaman opreti na namigavanje Ivana Vasiljeviča, katero mu je bil prispodobno izrekel ob pirovanju, namigavanje, zaradi katerega je mislil, da ima pravico ugrabiti Heleno s silo. Ne da bi uganil namen, zakaj je car utajil svoje izpodbujanje, je vendar izprevidel, da se mora drugače braniti. Ne iz bojazljivosti in ne, da bi si ohranil življenje, ki je bilo zaradi carjevega spremenljivega značaja lahko v nevarnosti, temveč odločil se je, da se opraviči, ker še ni izgubil upanja, da dobi Heleno. In za ta namen mu je bilo vsako sredstvo dobro.

"Gosudar," je rekel, "kriv sem pred tabo. Ti mi nisi dovolil odpeljati bojarke. Bilo pa je takole. Poslal si me v Moskvo, da vzamem izobčenje z Morozova, a on, to ti je znano, me sovraži že iz davna, ker sem bil že pred svatbo znan z njegovo ženo. Ko sem prišel k njemu na dom, je sklenil skupno s Nikito Serebrjanin, da me ubije. Po obedu sta nas s svojimi hlapci izdajalsko napadla, mi smo se jim postavili po robu, bojarica Morozova, poznajoč možovo srditost, pa se je bala ostati pri njem na domu in je mene prosila, naj jo vzamem s sabo. Šla je od njega svojevoljno in odkar sem se v gozdu onesvestil radi ran, pa do danes nisem zvedel, kam je šla. Najbrž jo je našel bojar in jo drži zaprto, mogoče je pa tudi, da jo je spravil s sveta. On, "je nadaljeval Vjazemski in sovražno pogledal Morozova, "on ni upravičen mene tožiti zaradi nepoštenosti. Temveč jaz, gosudar, prosim tvojo milost, da kaznuješ Morozova, ker me je napadel v svojem domu z Nikito Serebrjanin!"

Car ni pričakoval takega odgovora. Vjazemskega obrekovanje je bilo očitno, a Ivanu ni kazalo, da bi ga razkril. Morozov se je prvič ozrl na svojega sovražnika.

"Lažeš, prekleti pes!" je rekel in ga prezirljivo premeril od nog do glave. "Vsaka tvoja beseda je ničvredna laž; pripravljem sem priseči, da sem govoril resnico. Gosudar! ukaži mu, malopridnežu, naj mi vrne mojo ženo, s katero sem se oženil po krščanskem zakonu!"

Ivan je pogledal Vjazemskega.

"Kaj praviš ti na to?" je vprašal in kazal hladnokrvno vnanjost sodnika.

"Povedal sem ti že, gosudar, da sem odpeljal bojarico na njeno prošnjo. Ko pa mi je na poti odtekla kri, so me moji hlapci našli nezvestnega v gozdu. Pri meni ni bilo ne konja ne bojarke. Prenesli so me v mlin k čarodeju, ki mi je zagovoril kri. Drugega ne vem nič."

Vjazemski si ni mislil, da je s tem, da je omenil mlin, v Ivanu podkrepil sumnjo in napravil obrekovanje Basmanova bolj verjetno. A Ivan ni pokazal, da obrača pozornost na to okoliščino, temveč si jo je samo zapisal v spomin,

bi jo o priliki porabil. Za ta čas pa je zatajil svoje misli pod navidezno nepristranostjo.

"Ali si slišal?" je rekel Vjazemskemu. "Bojar Družina je pripravljen priseči na svoje besede. Kako se opravičiš pred njim?"

"Bojar lahko govori, kar hoče," je odgovoril Vjazemski, pripravljen boriti se do konca, naj stane, kar hoče. "Lahko me opravlja, kakor ga je volja, jaz pa ga tožim zaradi svoje ohromelosti in prisežem na to, da sem v pravici."

Med družbo je zašumelo. Vsi opričniki so vedeli, kako se je vršil napad, in dasi so bili zakrknjeni v zločinstvu, bi vendar na bil vsak izmed njih zmožen priseči po krivem.

Sam Ivan se je čudil predrznosti Vjazemskega, toda isti trenutek mu je prišlo na misel, da lahko na ta način izgubi osovraženega Morozova in si pri tem ohrani videz strogega sodnika.

"Bratje!" je rekel in se obrnil k zboru. "Vi ste priče, da sem hotel zvedeti resnico. Ni moja navada soditi, ne da bi bil poprej slišal opravičevanja. A v eni in isti stvari ne moreta oba priseči. Eden izmed nasprotnikov bi prisegel po krivem. Jaz pa kot dobri pastir, ki brani svoje ovce, ne dopustim, da bi kdorkoli pogubil svojo dušo. Naj Morozova in Vjazemskega sodi sodba božja. Od danes čez deset dni jima določam prostor za dvoboj tu v Slobodi na Rdečem trgu. Naj prideta s svojimi zastopniki in poročniki. Komur Bog da zmago, ta bo čist tudi pred mano, kdor pa podleže v boju, čeprav bi ostal živ, ta naj sprejme smrtno kazen iz rabljevih rok!"

Ivanova odločitev je napravila v zboru silen vtis. Mnogi so sodili, da pomenja za Morozova isto kot smrtno obsodbo. Ni bilo mogoče misliti, da bi stari bojar obstal pred mladim in močnim Vjazemskim. Vsi so pričakovali, da se odpove dvoboju ali pa da v skrajnem slučaju poprosi dovoljenja, da bi smel postaviti namesto sebe najetega borca. A Morozov se je poklonil carju in rekel z mirnim glasom:

"Gosudar, naj bo po tvojem! Star sem in nadložen, že dolgo nisem imel na sebi bojne oprave; a v sodbi božji ne odločuje sila, ampak poštena stvar! Upam na božjo pomoč, da me ne zapusti v moji pravici in da pred tvojo milostjo in pred vsemi ljudmi pokaže krivico mojega sovraga."

Ko je Vjazemski slišal carjevo odločitev, se je skoro razveselil in oči so se mu zaiskrile v nadi; a zaupanje Morozova ga je hudo zbegalo. Spomnil se je, da po splošnem mnenju v sodnih dvobojih Bog neizogibno dodeli zmago pravični stranki, in nehotе je začel dvomiti o svojem uspehu.

Vendar je premagal trenutno vznemirjenost, se tudi priklonil carju in rekel:

"Naj bo tvoje, gosudar!"

"Pojdita," je rekel car, "poiščita si poročnikov, čez deset dni ob solnčnem vzhodu pa bodita oba na Rdečem trgu in gorje njemu, ki ne vzdrži boja!"

Car je oba pogledal s svojim globokim, nerazjasnjivim pogledom, vstal in odšel v notranje sobe, Morozov pa je odšel iz polače poln dostojanstva, spremljan od svojih znancev, ne da bi pogledal na opričnike, ki so ga obkoljevali.

30. ZAGOVARJANJE ŽELEZA

Naslednjega dne je Vjazemski odšel proti Moskvi.

V vsakem drugem slučaju bi se bil, pripravljajoč se k dvoboju, zanašal na svojo moč in spretnost. A tu je šlo za Heleno. Dvoboj ni bil navađen; njegov izid je bil odvisen od božje sodbe in knez se je zavedal svoje krivice; kakor bi se mu tudi Morozov zdel preziranja vreden v navadnem boju, se je vendar v tem slučaju bal božje jeze. Strah ga je bilo, da mu med bojem odpovedo ali odrevene roke. Ta bojazen je bila tem hujsa, ker so ga pred kratkim zaceljene rane še vedno bolele in je včasih čutil slabost in utrujenost. Knez ni hotel opustiti ničesar, da bi si zagotovil zmago, zato se je odločil, obrniti se na znanega mlinarja, naj mu da kako zelišče in s čaranjem napravi njegove udarce neodbojne.

Ves zamišljen in razburjen je jezdil korakoma skozi gozd, se tam in tam nagnil v sedlu naprej ter iskal steze, ki je bila vsa s praprotjo zarasla. Po mnogih ovinkih je prišel na bolj izhojeno pot, se ogledal, uzrl na drevesih znamenja in pognal konja v dir. Kmalu je bilo slišati šum kolesa. Jahajoč proti mlinu, je razločil knez obenem s šumom človeški govor. Ustavil se je, zlezal s sedla, privezal konja ob lesko ter šel peš k mlinu. Ob tramovju je stal tuj konj v bogati opremi. Mlinar se je razgovarjal s postavnim človekom, toda Vjazemski mu ni mogel videti v obraz, ker mu je neznanec obračal hrbet, pripravljajoč se, da sede v sedlo.

"Zadovoljen boš, bojar," mu je govoril mlinar in pritrjeva je kimal z glavo, zadovoljen boš, batjuška! Pridobis si zopet carsko milost in naj me na mestu strela ubije, če ne poginejo Vjazemski in vsi tvoji sovražniki! Bodi miren, nihče ne prenese tirlic-trave!"

"Dobro," je odgovoril obiskovalec, zasedajoč konja. "Ti, stari vrag, pa se spominjaj najinega dogovora; ako se mi ne posreči, te obesim kakor psa!"

Glas se je zdel Vjazemskemu znan, a kolo je škripalo tako silno, da ni mogel razbrati, kdo je prav za prav tisti, ki govori.

"Kako bi se ti ne posrečilo, batjuska, kako neki ne?" je nadaljeval mlinar in se nizko klanjal. "Samo tirlico ne jemlji s sebe. In kadar boš govoril s carjem, mu glej naravnost in veselo v oči; drzno mu glej v oči, batjuška, ne kaži strahu. Veselo mu pripoveduj in pogubljen naj bom, če si ne pridobiš milosti nazaj!"

Jezdec je obrnil konja in zdirjal mimo Vjazemskega, ne da bi ga bil opazil.

Knez je spoznal Basmanova in njegova ljubosumna domišlija je zakipela.

Ves prevzet samo od misli na Heleno, se ni zmenil za mlinarjeve besede, ampak je, čuvši svoje ime, pomislil, da vidi v Basmanovu novega nepričakovanega tekmeča.

Medtem je bil mlinar spremil Basmanova z očmi, sedel na nasip pred kočo ter pričel šteti cekine. Veselo se je muzal in jih stresal z dlani v dlan; kar je začutil težko roko na svoji rami.

Starec je vstrepetal, planil pokonci in skoro omedlel od strahu, ko so se njegove oči srečale s črnimi očmi Vjazemskega.

"O čem si govoril z Basmanovim, čarodej?" je vprašal Vjazemski.

"Ba... ba... batjuška!" je rekel mlinar, čuteč, da se tresejo noge pod njim. "Batjuska, knez Afanazij Ivanovič, kako pa se kaj počutiš?"

"Govori!" je kriknil Vjazemski, zgrabil mlinarja za grlo in ga vlekel h kolesu. "Govori, kaj sta govorila o meni!"

In nagnil je starca prav nad šumečo vodo.

"Duša božja!" je zastokal mlinar. "Vse povem tvoji milosti, vse povem, batjuška, samo pusti mi dušo, da se pokesam!"

"Po kaj je prišel k tebi Basmanov?"

"Po koren, batjuška, po koren! Jaz pa sem dobro vedel, da si tukaj, vedel sem, da vse slišiš, batjuška, zato sem tako glasno govoril, da bi ti vedel, da hoče Basmanov pogubiti tvojo milost!"

Vjazemski je potegnil mlinarja iznad vode.

Starec je spoznal, da je minil prvi naval njegove jeze.

"Kakšna jeza te je, človek božji!" je rekel in se spravil na noge. "Saj ti pravim, da sem vedel, da je tvoja milost blizu. Že od davi sem te pričakoval, batjuška!"

"Kaj pa hoče Basmanov?" je vprašal knez z mehkejšim glasom.

Mlinar se je bil medtem popolnoma znašel.

"Stvar je ta," je rekel in napravil zaupljiv obraz. "Basmanov pravi, da mu je car odtegnil ljubezen, češ, da tebe bolj ljubi in da ima rad samo Godunova Borisa Fjodoriča in Maljuto Skurlatova. Pa me je silil, naj mu dam tirlice. Daj mi tirlice, je rekel, da si pridobim carsko milost, njim pa da car odtegne ljubezen in jih izobči. Prepirati se vendar ne morem z njim. Pa sem mu dal korenček, ampak slab korenček, batjuška! Star preležan korenček sem mu dal, samo da bi me pustil živega. Njemu bom dajal tirlice, da bi ga car vzljubil tebi v škodo?..."

"Vrag ga vzemi!" je rekel Vjazemski malomarno. "Kaj me briga, ali ga car ljubi ali ne? Nisem prišel zato sem. Ali si kaj zvedel o bojarki, starec?"

"Ne, moj dragi, nič nisem zvedel. Tudi tvojim slom sem rekel, da ni ničesar mogoče zvedeti. In kako sem se trudil za tvojo milost! Sedem noči po vrsti sem gledal pod kolo! Pa sem videl kako gre bojarka po gozdu s starim človekom. Vsa je žalostna in starec jo tolaži, več pa ni bilo mogoče videti. Voda je postala motna in ničesar več ni bilo mogoče videti!"

"S starim človekom? Morda z Morozovim? S svojim možem?"

"Ne, on ni mogel biti. Morozov je bolj životen in tudi oblečen je drugače. Ta je pa nosil preprost kaftan, ne bojarskega; bržkone je bil navaden človek!"

Vjazemski se je zamislil.

"Starec!" je rekel nenadoma. "Ali znaš zagovoriti sabljo?"

"Kako bi je ne znal, seveda znam. A čemu ti je tega treba, batjuška Da bi sekala, ali da bi otopela od udarca?"

"Seveda, da bi sekala, ti gozdni hudir ti tak."

"Včasih je treba zagovarjati sovražno sabljo, da bi otopela ali pa da bi se razletela ob oklepu."

"Nočem imeti zagovorjene sovražne sablje, ampak svojo. Bil se bom v dvoboju, zato je treba, da ubijem nasprotnika, naj me stane, kar hoče... Slišiš?"

"Slišim, batjuška, slišim! Kaj bi ne slišal?"

In starec je pričel premišljevat: S kom se bo bil? Kdo pa je njegov sovražnik? Pa ne da bi se z Basmanovim? Z njim komaj! Pravkar je zaničljivo govoril o njem in knez ni človek, ki bi znal skrivati svoje misli. Morda s Serebrjanim? A mlinar je vedel od Mihejiča, da so Serebrjanega vrgli v ječo, od Vjazemskega in nekaterih tovarišev Prstena pa je slišal, da so razbojniki oprostili Nikito Romaniča in ga odpeljali s sabo; s Serebrjanim se ne bo bil. Ostane samo še bojar Morozov. Ta bi bil lahko pozval Vjazemskega, ker mu je ugrabil ženo. Res, da je zelo star, ali v sodnem dvoboju je dovoljeno namesto sebe postaviti drugega borca. Torej, je razsodil mlinar, se bo knez bil z Morozovim ali pa z njegovim najemnikom.

"Dovoli, batjuška," je rekel, "da zajmem vode in si ogledam tvojega nasprotnika."

"Stori, kakor ves in znaš," je odgovoril Vjazemski in zamišljen sedel na prevrnjen panj.

Mlinar je prinesel iz izbe vedro, ga pustil pod kolo, zajel vode in ga postavil poleg kneza.

"Ej, ej," je rekel sklanjajoč se čez vedro in pozorno gledajoč vanj, "vidim tvojega nasprotnika, batjuška, samo da ne razumem prav. Od sile je star. In tudi tebe vidim, batjuška, kako se srečavata."

"Kaj je torej?" je vprašal Vjazemski in se zaman trudil, da bi kaj razpoznal v vedru.

"Angeli so na starčevi strani," je nadaljeval mlinar skrivnostno in kakor bi se sam čudil temu, kar vidi. "Nebeške moči so na njegovi strani, težko bo zagovoriti tvojo sabljo."

"A na moji strani ni nikogar?" je vprašal knez in nehote zatrepetal.

Mlinar je gledal čimdalje pozorneje, njegove oči so postale popolnoma nepremične. Podoba je bila, da ga je potem, ko je bil pričel varati Vjazemskega, osupnila resnična prikazen in da se mu je pokazalo nekaj strašnega.

"Tudi tvoja milost", je rekel šepetaje, "ima zaščitnike... A zdaj ne vidim ničesar več, voda se je skalila."

Dvignil je glavo in Vjazemski je videl, da so mu debele potne kaplje tekle s čela.

"Tudi ti imaš zaščitnike, batjuška," je šepetal strahoma. "Tvoje orožje se bo dalo zagovoriti."

"Na," je rekel knez in izdrl iz nožnice težko sabljo; "na, zagovarjaj!"

Mlinar je zavzdihnil, z rokama izkopal jamo in vtaknil ročaj sablje vanjo. Poteptal je zemljo, obrnil rezilo z ostrino navzgor in pričel hoditi okrog ter polglasno žlobudrati.

"Privalilo se je sončece izza morja Hvalinskega, izšla je luna nad mestom kamenitim in v tem mestu kamenitem me je rodila mati in rodeč me je govorila: Bodi, dete moje, neranljivo: od strelic in mečev, od bojnikov kakršnihkoli. Opasala me je mati z mečem-kladencem. Ti, moj meč-kladenec, sukaj se in vrti, kakor se v mlinu vrte mliniski kamni, kruši in drobi vsako jeklo in kaljeno železo, železo in med; prebij in posekaj vsako meso in kost; in sovražni udarci naj se odbijajo od tebe kakor kamen od vode in ne dobodi od njih niti praske niti škrbine! Zagovarjam Afanazija, opasujem ga z mečem kladencem. Rokus pokus - konec, mojemu delu venec!"

Izdril je sabljo, otresel z ročaja prst, jo skrbno obrisal s poljó ter jo podal knezu.

"Vzemi jo, batjuška, knez Afanzij Ivanič. Služila ti bo, samo, če tvoj nasprotnik sablje ne pomoči v blagoslovljeno vodo!"

"In če jo pomoči?"

"Kaj hočeš, batjuška? Zoper blagoslovljeno vodo zagovorjeno železo nima moči. Sicer pa se najde pomoč tudi proti temu. Dam ti močvirskega modrisa, obesi si ga okrog vratu v mošnici, tako odvrneš sovražnikove oči od sebe."

"Daj mi modrisa!" je rekel Vjazemski.

"Tako, batjuška, takoj. Za tvojo knežjo milost mi tudi modrisa ni žal".

Starec je šel zopet v izbo in prinesel knezu nekaj v krpo zašitega.

"Dosti me je stal," je rekel, kakor da bi dal krpico nerad iz rok, "težko ga je dobiti. Ako ne zležeš o pravem času ponj v močvirje, se te poloti taka groza, da Bog nas varuj!"

Knez je vzel zašito stvar in vrgel mlinarju mošnjo z zlatniki.

"Bog poplačaj tvoji knežji milosti!" je rekel starec in se globoko klanjal. "Se nekaj naj ti povem, batjuška: do dvoboja ne hodi v cerkev, ne bodi pri maši, sicer še moj zagovor na vse zadnje odleti od sablje!"

Vjazemski ni odgovoril ničesar in se je namenil na kraj, kjer je bil privezal konja, pa je nenadoma obstal.

"Ali lahko za gotovo zveš," je rekel, "kdo ozmed naju ostane živ?"

Mlinar se je zamislil.

"Bržkone ti, batjuška! Kako da bi ne ostal živ?" Saj sem ti že prej vedno govoril: tvoji milosti ni usojena smrt od meča!"

"Poglej še enkrat v vedro!"

"Čemu bi gledal, batjuška? Sedaj ne ugledaš ničesar več, voda se je skalila!"

"Zajmi sveže vode!" je rekel Vjazemski zapovedujoče.

Mlinar je nehote ubogal.

"No, kaj vidiš?" je vprašal knez nestrpljivo.

"Ne tebe, batjuška, ne tvojega nasprotnika ni videti," je rekel in prebledel. "Vidi se trg poln ljudstva; mnogo glav štrli na koleh, ob strani pa dogorena grmada in človeške kosti so prikovane na steber."

"Čigave glave strle s kolov?" je vprašal Vjazemski, boreč se z nenadnim strahom.

"Ne vidim, batjuška, vse se je zopet skalilo; samo grmada še gori in kosti vise s stebra."

Mlinar je siloma dvignil glavo in vidno s trudom odtrgal pogled od vedra. Krči so ga vili, pot mu je lil z obraza, stokajoč in ječeč se je privlekel do nasipa in upehan padel nanj.

Vjazemski je stopil h konju, sedel v sedlo in ves zamišljen odjahal proti Moskvi.

31. BOŽJA SODBA

Medtem ko je bil Vjazemski odsoten, je dobil Maljuta važno naročilo. Car mu je ukazal prijeti najbližnje sluge kneza Afanazija Ivanoviča in jih trdo izprašati, ali je njihov gospod jezdil v mlin čarat in kolikokrat je bil v mlinu, posebno pa kaj namerava proti gosudarjevemu zdravju.

Večji del slug ni priznal ničesar, nekateri pa niso prenesli mučenja in priznali vse, kar jim je Maljuta položil na jezik. Priznali so, da je knez jezdil k mlinu, da bi ugonobil gosudarja; da je pobiral sledi carjevih nog in jih sežigal na ognju; nekateri pa so celo povedali, da Vjazemski misli na kneza Vladimirja Andrejeviča in da ga hoše posaditi na carski prestol. Dasi so bile te izpovedi malo verjetne, so vendar tajniki točno zapisovali z mučenjem izsiljene besede, ki so bile potem prebrane carju. Ali jim je Ivan Vasiljevič verjel ali ne - Bog ve! Strogo pa je ukazal Maljuti, po vrnitvi Vjazemskega skrivati pred njim vzrok, zakaj so bili prijeti njegovi sluge, in mu reči, da zato, ker so bili osumljeni, da so kradli iz carskih shramb!

Sicer pa je bilo v njihovih izpovedih mnogo protislovnega in Ivan je poslal po Basmanova, hoteč ga prisiliti, da ponovi vse, kar je po svoji ovadbi slišal od ljudi Vjazemskega.

Basmanova niso našli v Slobodi. Prejšnji večer je bil odšel proti Moskvi in car se je razljutil, ker se je predrznil oddaljiti se zoper njegovo povelje. Maljuta je to izrabil, da bi obrnil sumnjo na Basmanova samega.

"Kdo ve, gosudar," je rekel Skuratov, "zakal ni slušal tvoje milosti? Morda vleče z Vjazemskim in ga je ovađil samo na videz, da bi te bolj gotovo pogubil!"

Car je ukazal Maljuti, naj za sedaj o vsem molči in naj potem Basmanovu, ko se vrne, ne pokaže, da je bila njegova odsotnost opažena.

Medtem je nastopil dan, določen za sodni dvoboj. Že pred sončnim vzhodom se je nagromadilo ljudstva na Rdečem trgu; vsa okna so bila polna gledalcev, vse strehe so bile z njimi posute. Vest o boju se je že davno raznesla po okolici. Znameniti imeni borcev so prišli ljudje vseh stanov gledat, komu bo Gospod dodelil zmago v tem boju.

"No, brate," je govoril gizdalinsko oblečen goslar svojemu tovarišu, zavaljenemu mladcu z dobrodušnim, toda bebastim obrazom, "pojdi naprej, morda se ti posreči, da se prerineš v vrsto. To ti je ljudi, ljudi! Pustite nas naprej, pravoslavni, dajte, da tudi mi. Vladimirci. vidimo sodbo božjo!"

A njegova prošnja je ostala brez uspeha. Gneča je bila tako gosta, da se tudi pri najboljši volji ni bilo mogoče umakniti.

"Tak pojdi no, tulenj!" je ponovil goslar in sunil tovariša v hrbet. "Ali se ne znaš preriniti?"

"Čemu pa?" je odgovoril fant z zaspanim glasom.

In nastavljal je krepko ramo ter pričel razrivati gneči kakor z železnim klinom. Oglasili so se kriki in zmerjanje; tovariša pa sta prodirala naprej, ne da bi se brigala za to.

"Bolj na desno, na desno!" je rekel starejši. "Kaj pa riješ na levo, trap? Obrni se tja, kjer štrle koli!"

Mesto, katero je mislil goslar, je bilo določeno za carja samega. Bil je to iz desak narejen oder, pokrit s škrlatnim suknom. Na njem so stali carski naslanjači, strleča kopja in helebarde pa so bile orožje opričnikov, ki so obkrožali oder. Drugi opričniki so stali pri verigi, ki je bila napeta okrog bojišča (polja), to je prostornega mesta, pripravljenega za boj na konjih ali peš. kakor sta se borca odločila. Opričniki so odganjali ljudstvo s helebardami in mu niso pustili pritiska na verigo.

Prodirajoč korak za korakom, sta se goslar in zavaljeni mladeč nazadnje prerila do bojišča.

"Kam lezeta?" je zakričal eden izmed opričnikov in zamahnil nad njima s helebardo.

Fant je zazijal in se neodločno obrnil na svojega tovariša; ta pa je snel z obema rokama čapko (grešnevik) iz janjčih kož, ovito z zlatim trakom in okrašeno s pavjim peresom, se parkrat poklonil do pasu in rekel opričnikom:

"Dovolite, slavna gospoda, da si vladimirska goslarja ogledata božjo sodbo! Prišla sva naravnost iz mesta Volodimira. Dovolite, da postojiva tu, slavna gospoda!"

In lokavo ter priliznjeno smehljuje je kazal iz črne brade črne zobe.

"Naj bo!" je rekel opričnik, "nazaj se tako ne prerineta več. Stojta tu; samo ne silita naprej, sicer vama razkoljem bučo!"

Znotraj na pregrajenem mestu so hodili sem ter tja poročniki in zastopniki obeh strank. Razen tega bojar in okolniči, ki so bili prideleni polju, in dva pisarja, ki sta z onimi vred nadzirala potek boja. Eden izmed pisarjev je držal odprt zakonik Vladimirja Guseva, ki je bil izdan še za velikega kneza, Ivana Vasiljeviča III. Razgovarjal se je s svojim tovarišem omorebitnih slučajih dvoboja.

"Če pa pride do dvoboja," je čital ta, kazaje s prstom neko mesto v zakoniku, "in se na polju, ne da bi se bila bila, pomirita, češ . . ." kar ga prekinejo vzkliki množice:

"Car gre! Car gre!" so govorili vsi razburjeni in snemali čapke.

Obkoljen z množico opričnikov, jer prihajal Ivan Vasiljevič na kraj dvoboja, zlezel s konja, šel po stopnicah na oder, se priklonil narodu ter sedel v naslanjač kakor človek, ki se pripravlja, da si ogleda zanimiv prizor.

Za njim in okoli njega so se postavili carski dvorniki.

Ta hip so zazvonili zvonovi v vseh slobodskih cerkvah in od obeh nasprotnih koncev sta prijezdila za verigo Vjazemski in Morozov, oba v bojnih nakitih. Morozov je nosil deskasto bojno opravo, to je jeklen oklep (bahterec), sestavljen iz ščitkov, ki so bili s srebrom pritrjeni v vrsto. Naročnice, rokavice in nožni oklepi (ponozi) so se blesteli od srebrnih vzorcev. Glavo je pokrivala visoka čelada s srebrom in crnjo (črno steklenino), izpod njenega vrha pa je padala bojarju na pleča krožčasta barmica, prekrizana na prsih in pritrjena z okroglimi srebrnimi ščitki. Ob bedrih mu je visel na vzokovanem, s kaveljčkom zategnjenem pasu, širok raven tesak (pobočno orožje), čigar križ, nožnica in končnica so bili tudi srebrni. Na desni strani sedla je bil obešen s koncem navzdol pozlačen šestoper (buzdovan), orožje in znak dostojanstva, ki je v starih časih nerazdružljivo spremljal bojarja v njegovih slavnih borbah, sedaj pa je bil radi svoje teže malo komu priročen.

Morozov je jahal širokoprsiga, črnolisastega šarca. Pokrival ga je zametast caldar (preproga) malinaste barve, ves v srebrnih ščitkih. Od kovanega načelka so padali ob straneh malinasti svilasti morki ali cop, poviti s srebrnimi nitkami, izpod vratu pa mu je visel od prsi prav-tak čop, toda večji in gostejši od prvih, ki so mu rekli nauz. Uzda in povodci so bili sestavljeni iz srebrnih verižic s ploskimi, izrezanimi členi neenake velikosti.

Umerjeno je stopal konj, dvigaje kosmate noge v srebrnih nakolenkah, kriveč tolsti vrat in ko ga je Družina Andrejevič ustavil pet sežnjev od svojega nasprotnika, je pričel otesati gosto, valovito grivo, ki je segala do tal, grizti uzdo in nepotrpežljivo kopati pesek s silnim kopitom, kažoč pri vsakem udarcu blesteča zobova široke podkve. Vse je kazalo, da je bil težki konj primerno izbran za mogočno jezdečevo postavo in celo bela barva njegove grive se je ujemala s sivo brado bojarjevo.

Oprava Vjazemskega je bila dosti lažja. Ker je bil se slaboten od nedavnih ran, ni hotel nadeti niti zrcala niti jeklenega oklepa, dasi sta spadala k najbolj varni opravi, ampak je rajši vzel lahko kolcugo (obročkast oklep). Njen nakit za vratom, ob spodnjem robu in za pestmi se je iskril od dragih kamenov. Namesto čelade je nosil knez na glavi jerihonko, to je nizek, lično zakrivljen šlem, ki je imel na vencu in obeh ušesih zlate zareze, na oglavju pavisok snop iz miglajočih zlatih žic, ki so bile po vsej dolžini gosto posute z iskječimi se dragulji. Skozi šlemovo rezo je držala navpično železna, pozlačena strela, braneča lice postranskih udarcev; toda Vjazemski v svoji smelosti ni spustil strele, marveč jo je dvignil z vijakom do višine draguljastega snopa, tako da sta ostala njegovo blede lice in temna brada popolnoma odkrita, strela pa je bila podobna zlatemu peresu, gizdalinski vtaknjenemu v rezo jerihonke. Na pasu je bil,

z zapono trdno zategnjen čez oklep in okrašen z raznimi okraski, zvončki in kraguljčki, je visela kriva sablja, polna dragih kamenov, tista, ki jo je bil zagovoril mlinar in v katero je Vjazemski sedaj trdno zaupal. Ob začetno sedlo, vijoličaste barve, z grahastimi srebrnimi zebli in z enakimi kovanimi sponami, je bila pritrjena jeklena sekirica z vijolčastim žametastim, zlato progastim toporiščem. Izpod ličnega spodnjega roba oklepovega je padala čez žolte, v zelene safijanaste škornje zatlačene hlače bela svilena košulja z zlatimi šivi. Vzorkovane golenice, ki niso bile pokrite z nožnim oklepom, so bile nategnjene do kolen; na členku in nazgibu jih je opletala biserna oprema.

S konja Afanazija Ivanoviča, zlatorumenega argamaka (azijski čisto-krven žrebec), so od glave do repa povsod visele zvonkljajoče verižice iz okroglih, srebrnih kraguljčkov. Namesto cabrake ali caldara mu je hrbet pokrivala panterjeva koža. Na vranječrnem načelku so se mu iskri v zlatih dolbinah veliki dragulji. Suhe črne noge gorskega dirjalca niso bile nič podkovane, na vsaki pa je pod gležnjem žvenkljal po en srebrni kraguljček.

Ze dolgo je bilo slišati na trgu rezko argamakovo rezgetanje. Sedaj pa je konj dvignil glavo, napel ognjene nozdrvi in, držeč črni rep po strani, se je pognal z lahkim korakom, ki se je komaj dotikal tal, nasproti konju Morozova. Ko pa je knez, preden se je bil sešel z nasprotnikom, nategnil zvenketajočo brzdo, je argamak odskočil v stran in bi bil preskočil verigo, ko bi ga ne bil jezdec s spretnim obratom prisilil, da se je vrnil na prejšnje mesto. Tedaj pa se je vzpel in se plesajoč na zadnjih nogah skušal zvrniti vznak; knez pa se je nagnil čez lok sedla, mu popustil vajeti in mu zasadil v boke ostru kizilbaska stremena. Argamak je poskočil in obstal kakor vkovan. Niti ena žima njegove črne grive se ni genila. S krvjo zalite oči so švigale na vse strani in po zlati dlaki so drgetale napete žile kakor vzorkovana mreža.

Ko se je Vjazemski prikazal in z žvenketom in bleskom kakor z zlatim in draguljastim dežjem obrizgan prihajal na prostor, vladimirski goslar ni mogel premagovati svojega občudovanja, toda občudoval je bolj konja nego jezdec.

"Ah, to ti je konj!" je govoril, teptal z nogami in se v navdušenju grabil za glavo. "Za božjo voljo, kakšen konj! Takega konja pa še nisem videl! To bi bilo nekaj, če bi ta človek tak, kakršen je sedaj, takrat," je pristavil zase, "prihajal k Nečisti luži. To bi bilo nekaj."

"Čuješ," je nadaljeval veselo in sunil tovariša s komolcem v bok, "čuješ, budalo! Kateri konj ti je bolj všeč?"

"I, tale!" je s prstom pokazal konja Morozova.

"Ta? Zakaj pa ta?"

"Zato, ker je debelejši!" je odgovoril fant leno.

Goslar se je zakrohotal, tedaj pa so se oglasili biriči:

"Ljudje pravoslavni!" so kričali na razne konce trga. "Začenja se sodni dvoboj med carskim oprodo, knezom Afanazijem Ivaničem Vjazemskim in bojarjem Družino Adnrejičem Morozovim. Pravdata se za-

radi osramočenja, zaradi boja in zaradi ran in zaradi ugrabljene pošarke Morozove! Ljudje pravoslavni! Molite k presveti Trojici, da dodeli zmago pravi stranki!"

Trg je utihnil. Vsi gledalci so se pričeli križati in bojar, ki je imel voditi dvoboj, je stopil k carju in rekel z nizkim poklonom:

"Ali ukažeš, gosudar, naj se boj prične?"

"Začnite!" je rekel Ivan.

Bojar, okolniči, poročniki, zastopniki in oba pisarja so odšli v stran.

Bojar je dal znamenje.

Nasprotnika sta potegnili orožje.

Po drugem znamenju bi morala planiti drug nad drugega, a vsem v začudenje je Vjazemski omahnil v sedlu in izpustil vajeti iz rok. Padel bi bil na tla, da mu nista priskočila na pomoč poročnik in zastopnik in mu pomagala stopiti s konja. Priskočivši konjarji so zgrabili argamaka za uzdo.

"Odpeljite ga!" je rekel Vjazemski, oziraje se z meglenimi očmi. "Peš se bom bil!"

Ko je Morozov videl, da je knez razjahal, je stopil tudi on s svojega črno pegastega konja in ga oddal konjarjem.

Zastopnik mu je podal velik, usnjen ščit z medenimi ploščami, ki je bil pripravljen za slučaj, da bi se bila peš.

Tudi Vjazemskemu je zastopnik prinesel vranječrn ščit z zlato zarezo in zlato premo.

Toda Afanazij Ivanovič ni imel toliko moči, da bi si ga bil nataknil na roko. Noge so se mu šibile in padel bi bil drugič, če bi ga ne bili prestregli.

"Kaj ti je, knez?" sta rekla na en glas zastopnik in poročnik in mu strme gledala v oči. "Zdrami se, knez! Če ne obstaneš na nogah, je to isto, kakor če si pobit!"

"Snemite mi oklep!" je rekel Vjazemski sope. "Snemite oklep! Koren me duši!"

Vrgel je s sebe jerihonke, raztrgal ovratni okras oklepa in strgal z vratu vrvico, na kateri je visela svilena vrečica z močvirskim modrišem.

"Bodi preklet, ker si me prevaril!"

Družina Andrejevič je stopil k Vjazemskemu z golim tesakom.

"Vdaj se pes!" je rekel in zamahnil. "Priznaj svojo brezbožnost!"

Poročniki in zastopniki so planili med kneza in Morozova.

"Ne!" je rekel Vjazemski in njegov megleni pogled je vzplamtel s prejšnjim srdom. "Prekmalu je vdati se! Zavdal si mi, stari krokar! Pomočil si svoj tesak v blagoslovljeno vodo! Toda postavil bom zase drugega borca, bomo videli, čigava bo pravica!"

Med zastopnikoma obeh strank se je začel prepir. Eden je trdil, da je sodba končana Morozovu v prid, a drugi, da sodbe sploh še ni bilo, ker ni bilo boja.

Medtem je car opazoval vedenje Vjazemskega in ukazal naj mu poda-
jo proč vrzeno vrečico. Radovedno in nezaupno jo je ogledoval in pok-
lical Maljuto k sebi.

"Shrani to stvar," mu je pošepetal, "dokler je ne bom zahteval! A se-
daj," je rekel glasno, "prepeljite pred me Vjazemskega!"

"Kaj je Afonja?" je rekel in se dvoumno smehljal, ko je stopil Vja-
zanski predenj. "Kakor je videti, Morozovu nisi kos."

"Gosudar," je rekel knez, ki mu je obraz pokrivala smrtna bledost,
"moj nasprotnik me je zagovoril! Vrh tega pa nisem še niti enkrat na-
del oklepa, odkar sem okreval. Odprle so se mi rane: poglej kako mi
teče kri izpod oklepa! Dovolj gosudar, naj biriči pozovejo dobrovoljca, da
se bo boril zame!"

Zahteva Vjazemskega je bila proti pravilom. Kdor se ni hotel biti sam,
je moral to naznaniti pred dvobojem. Če pa je že nastopil, ni smel na-
mesto sebe postaviti drugega. Car pa je nameraval pogubiti Morozova
in mu je dovolil.

"Ukaži biričem, naj razglase," je rekel. "Morda se najde kdo, ki bo
pogumnejši od tebe. Ako pa ne nastopi nihče, bo Morozov čist, tebe pa
izroče krvnikom!"

Vjazemskega so odpeljali pod pazduho in kmalu so po njegovem na-
ročilu glasniki pričeli hoditi okrog verige in kričali z gromkim glasom:

"Kdo hoče iti nad bojarja Morozova izmed slobodskih, moskovskih
ali drugih ljudi? Kdo se hoče biti za kneza Vjazemskega? Stopite ven,
borci, postavite se za Vjazemskega!"

Toda trg se ni zganil, nihče se ni javil.

"Stopite ven, prostovoljci, dobri bojovníki," so kričali biriči; "stopite
ven! Kdor pobije Morozova, dobi od kneza vsa njegova dedna posestva;
če pa ga pobije preprost človek, mu da ves denar, kolikor ga ima pri sebi!"

Nihče se ni odzval; vsi so vedeli, da je Morozova stvar sveta, in car
je že hotel kljub svoji jezi do Družine Andrejeviča razglasiti njegovo
pravico, ko so se oglasili kriki:

"Prostovoljec gre! Že gre!"

In na pregrajenem prostoru se je pojavil Matvej Homjak.

"Hej," je rekel in svistnil s sabljo po zraku. "Blíže, bojar, jaz sem
za Vjazemskega!"

Morozov je doslej čakal z golim tesakom, ko pa je ugledal Homjaka,
se je z nejevoljo obrnil k nadzornikom dvoboja.

Z najemnikom se ne bom boril! je rekel ponosno. "Bojarju Morozo-
vu se ne spodobi, da bi se meril s konjarjem Griske Skuratova!"

Spustil je tesak v nožnico in stopil k mestu, kjer je sedel car.

"Gosudar," je rekel, "dovolil si mojemu nasprotniku postaviti borca
namesto sebe, dovoli tudi meni, da najdem človeka, ki se da najeti proti
najetemu — ako ne, pa ukaži prestaviti dvoboj na drug čas."

Ivan Vasiljevič je sicer želel pogubiti Morozova, a njegova prošnja
je bila res pravična. Car ni hotel, da bi ga v sodbi božji imeli za pristran-
skega.

"Kliči, birič!" je rekel nejevoljno. "Ako pa ne najdeš prostovoljca, se bij sam ali pa priznaj svojo krivdo in hodi h kladi!"

Medtem se je sprehajal Homjak ob verigi, mahaje s sabljo in se posmehoval gledalcem.

"Le pogledjte," je govoril, "koliko se vas je zbralo vranov, a niti enega jasnega sokola ni med vami. Da bi vsaj eden stopil ven, da bi poživil mojo sabljo in razveselil carja. Gotovo so si pri mlatvi odmlatili roke! Na peči so ležali, pa so jim noge zaspale!"

"Ti strela, ti," je rekel goslar polglasno. "Jaz bi ti že dal, ko bi imel sabljo prisebi! Pogledj," je nadaljeval in tovariša sunil v rebra. "Ali ga poznaš?"

A dečak ni slisal vprašanja. Zijal je, kakor da bi se bil zabodel v Homjaka z očmi.

"Kakor je videti," je nadaljeval Homjak, "ni prostovoljca med vami. Hej, vi vatlarji, kupci, predice, tkalke! kdo se hoče pomeriti z mano?"

"Se bom pa jaz!" se je nenadoma oglasil dečak, se z obema rokama prijel za verigo in se čez glavo prevrnil čeznjo, da bi bil kmalu poruval hrastove kole, na katere je bila pritrjena.

Znašel se je znotraj pregraje in videti je bilo, da se čudi sam svoji predrznosti.

Izbuljil je oči, zazijal in se oziral zdaj na Homjaka, zdaj na opričnike, zdaj na carja, rekel pa ni niti besedice.

"Kdo si?" je vprašal bojar, ki je nadzoroval polje.

"Jaz!" je rekel oni, malo pomislil in se nasmehnil.

"Kdo si?" je ponovil bojar.

"I, Mitka!" je odgovoril dobrodušno, kakor da bi se čudil vprašanju.

"Hvala ti, mladec!" je rekel Morozov dečaku. "Hvala ti, da se hočeš boriti za pravico. Ako premagaš mojega nasprotnika, ne bom štedil novcev za tebe. Nisem še oropan vse lastnine; hvala Bogu, še lahko s čim nagradim svojega borca!"

Homjak je videl Mitko pri Nečisti luzi, ko je s kolom ubil konja pod njim in ko je hoteč planiti na jezdeca, povalil pod sabo svojega tovarisa. V splošnem vrvežu pa ni natančno videl njegovega obraza; sicer pa v Mitkini vnajosti ni bilo nič posebnega. Homjak ga ni spoznal.

"S čim se hočeš boriti?" je vprašal polje nadziravajoči bojar in radovedno gledal dečaka, ki ni imel ne oklepa ne orožja.

"S čim se bom boril?" je ponovil Mitka in se obrnil nazaj ter z očmi iskal goslarja, da bi se z njim posvetoval.

Goslar pa je očitno odšel na drugo mesto, in naj je Mitka še tako gledal, ga ni mogel najti.

"Torej," je rekel bojar, "vzemi sabljo in oklep in se postavi na polje!"

Mitka se je zmedeno oziral.

Carju se je zdelo njegovo vedenje zabavno.

(Dalje prihodnjič)

Or
Kil
ka

3

4

UČIMO SE CIRILICE!

Ogromna večina slovanskih narodov piše s pisavo slovanskih blagovestnikov sv. Cirila in Metoda. Vsak Slovenec in vsaka Slovenka morata poznati cirilsko pismo! Učimo se cirilice.

а	б	в	г	д	ђ	е	ж	з	и	ј
А	Б	В	Г	Д	Ђ	Е	Ж	З	И	Ј
a	b	v	g	d	đ	e	ž	z	i	j

к	л	љ	м	н	њ	о	п	р	с
К	Л	Љ	М	Н	Њ	О	П	Р	С
k	l	lj	m	n	nj	o	p	r	s

т	ћ	у	ф	х	ц	ч	џ	ш
Т	Ћ	У	Ф	Х	Ц	Ч	Џ	Ш
t	ć	u	f	h	c	č	dž	š

а	б	в	г	д	ђ	е	ж
А	Б	В	Г	Д	Ђ	Е	Ж
a	b	v	g	d	đ	e	ž

з	и	ј	к	л	љ	м	н
З	И	Ј	К	Л	Љ	М	Н
z	i	j	k	l	lj	m	n

њ	о	п	р	с	т	ћ	у	ф
Њ	О	П	Р	С	Т	Ћ	У	Ф
nj	o	p	r	s	t	ć	u	f

х	ц	ч	џ	ш
Х	Ц	Ч	Џ	Ш
h	c	č	dž	š